

תוכן עניינים

הרקע להגשת חוות הדעת

א. כללי

ב. תיאור מרחב המובלעת וסביבתה

ג. מכשול ההפרדה במובלעת נחלין

1.ג. ניתוח החלופות למערכת המכשולים

2.ג. היווצרותו של מרחב תכנון חדש

3.ג. מאפייני ההגנה על כבישים

ד. השלכות מכשול ההפרדה על הישובים הפלסטינים

1.ד. פגיעה במערך הדרכים והקשרים בין הישובים בדרום הגדה המערבית

2.ד. פגיעה בישובים הפלסטינים סביב המכשול המזרחי

3.ד. פגיעה בכפרים הפלסטינים בתחום מובלעת נחלין

1.3.ד. ההשלכות התכנוניות של קיבוע המצב הקיים על הכפרים

2.3.ד. השוואה בין חלופות תוואי המכשול והשלכותיהן על האוכלוסייה

ה. התנחלויות ומאחזים הנכללים בתחום המובלעת

1.ה. שמירה על מרקם החיים של ההתנחלויות במרחב

2.ה. קרקעות תכנון ובניה בהתנחלויות

1.2.ה. תכניות המתאר להתנחלויות חדשות ולהרחבת התנחלויות קיימות

3.ה. הכללת מאחזים במרחב המובלעת

ו. סיכום וצפי לעתיד

מובלעת הכפרים מדרום לירושלים (מובלעת נחלין)

חוות דעת מומחים

הרקע להגשת חוות הדעת

חוות דעת זו נכתבה והוכנה על ידי אדריכלים ומתכנני ערים, הפועלים במסגרת **במקום** – מתכננים למען זכויות תכנון, עמותה רשומה, ששמה לה למטרה את חיזוק הקשר שבין זכויות אדם ואזרח למערכת התכנון.

חוות דעת תכנונית זו ניתנה בעקבות פניית העותרים לעמותה באמצעות עו"ד גיאת נאסר. לצורך בחינת המקרה הנדון יצאנו מספר פעמים לסיורים בשטח, למפגש עם האוכלוסייה ולהכרת המרחב. בנוסף לכך ביצענו איסוף נתונים ממסמכים מחקריים, מצילומי אוויר של השטח, ממיפוי גיאוגרפי וטופוגרפי של האזור ומתצהירי התושבים שבמובלעת. מצאנו כי תוואי מכשול הפרדה המתוכנן יצור הלכה למעשה מובלעת מרחבית, תכנונית ותפקודית וככזו הפגיעה בתושבי הכפרים הפלסטינים שבתחום המובלעת ומחוצה לה, היא בלתי נמנעת. חוות הדעת שלהלן תפרט את ממצאינו ואת עמדתנו המקצועית-תכנונית הנוגעת להיבטים השונים של הפגיעה בתושבים אלו.

א. כללי

מערכת המכשולים המתוכננת מדרום לירושלים היא מורכבת ובעלת השלכות תכנוניות – מרחביות כבדות משקל על הישובים הפלסטיניים במחוז בית לחם, ועל אוכלוסיית דרום הגדה המערבית. מערכת המכשולים באזור הנדון אינה כוללת רק את גדר ההפרדה שמטרתה למנוע חדירת מפגעים לשטח ישראל, אלא גם 'הגנה מרחבית' הכוללת מרחב חסר תקדים בהיקפו, על אזור המכונה גוש עציון¹. מתכנני הגדר בחרו לקשור את תוואי מכשול ההפרדה הנמצא סמוך לקו הירוק באורך של כ- 17 ק"מ עם גדר נוספת באורך של כ- 41 ק"מ, שתשמש לדידם כ'הגנה מרחבית' על עשר התנחלויות. קשירה זו תוביל ליצירת מובלעת מרחבית-תפקודית לכל אותם תושבים פלסטינים הנותרים בתחומה (להלן: מובלעת נחלין).

השטח הכלוא בין שתי הגדרות, זו על הקו הירוק (המכשול המערבי) וזו החודרת אל תחום הגדה המערבית (המכשול המזרחי), הוא כ- 70,000 דונם. ההתנחלויות עליהן בא המכשול המזרחי להגן, פזורות בשטח במרחקים גדולים ולעיתים מרוחקות כ- 10 ק"מ זו מזו, בקו אווירי. במרחב זה שרבו שייך למחוז בית לחם, ישנם תשעה ישובים פלסטיניים ועשרות אלפי תושבים המשתמשים בו דרך קבע. חוות דעת זו תעסוק בהשפעת מערכת המכשולים על האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית, ובמיוחד בהשפעתו של המכשול המזרחי על חייהם של תושבי ששת הכפרים הפלסטינים: נחלין, בתיר, וואדי פוכין, ג'בע, וולאגיה, חוסן ושלושת הישובים הקטנים: חלת זקריה חלת אל בלוטה וחלת אפנה, אשר יופרדו על ידי מכשול פיסי רציף ממחוז בית לחם.

¹ גוש עציון הוא אמנם שמה של המועצה האזורית אך בהקשר הגיאוגרפי היסטורי מדובר בארבעה קיבוצים שהוקמו בין השנים 1943 ו 1947 על שטח מצומצם יחסית. מיקומם היה באזור הקיבוץ כפר עציון שהוקם מחדש בשנת 1967 לאחר כיבוש הגדה המערבית.

להלן עיקרי הטענות אשר יפורטו בהרחבה בחוות דעת זו :

1. עבור האוכלוסייה הפלסטינית הנכלאת בתוככי המובלעת, תוואי מכשול ההפרדה המוצע מקבע מצב מרחבי - תפקודי הקיים מאז ספטמבר 2000, הבא לידי ביטוי בהמשך הגבלת הנגישות וחופש התנועה. השלכותיו יהיו על כל תחומי החיים של האוכלוסייה ותוצאותיו יובילו להתנוונות המערכות הפיסיות והחברתיות.

2. בשם ההגנה על מרקם החיים של האוכלוסייה היהודית באזור, תוואי מכשול ההפרדה מייצר מרחב תכנון חדש בעל שני רבדים תכנוניים-תפקודיים מקבילים. האחד, אזור נרחב שהינו בעל זיקה תפקודית מובהקת לירושלים, אשר אפשרויות הפיתוח בו הן בלתי מוגבלות ודרכי הגישה אליו וממנו בלתי מופרות. השני מרחב מוגבל, סגור ומופרד מסביבתו המיידית והמרוחקת, שהתנועה בו מוגבלת וכך גם אפשרויות הפיתוח בו.

ב. תיאור מרחב המובלעת וסביבתה (ראה נספח מס' 2)

המרחב הכלוא בין שני המכשולים וסביבם, נשוא חוות דעת זו, שייך ברובו למחוז בית לחם, חלקו הדרומי שייך למחוז חברון והצפוני לירושלים. מחוז בית לחם משתרע, מהקו הירוק במערב, מדרום לירושלים, עד לים המלח במזרח על פני כ- 565 קמ"ר. מחוז זה מהווה חלק ממטרופולין ירושלים והוא בעל קשרים תפקודיים נרחבים עם ישובים באזור חברון ובאזור רמאללה.

מבחינה פיזית, מתחלק האזור הנדון למספר יחידות נוף: חלקו הדרומי שייך לאזור הרי חברון, חלקו המערבי לשפלה הגבוהה, חלקו הצפוני להרי ירושלים וחלקו המזרחי שייך למדבר יהודה. השטח מאופיין ברובו כאזור הררי המתנשא במקומות מסוימים לפסגות בגבהים שבין 600 - 990 מטר מעל פני הים כאשר ביניהם עמקים פוריים.

בעמקים שבין- ההרים ובשולי ההרים ישנם תנאים אופטימאליים לגידולים חקלאיים בשל הרכב הקרקע, משטר המים, ותנאי אקלים (הקרקעות הנפוצות הן מסוג טרה רוסה ואדמת הר חומה המתאימות לגידולי חקלאות שונים). האזור מאופיין בפעילות חקלאית אינטנסיבית של מגוון רחב של גידולים חקלאיים: גידולים שנתיים, כרמים ומטעי זיתים, אדמות מרעה ועוד. אזור זה הוא בעל צביון חקלאי-כפרי ביסודו התואם לאופי האוכלוסייה, לשימושי הקרקע ולפעילות הכלכלית-תעסוקתית.

מרבית האזור נכלל באקלים הלח למחצה (יבש), עם ממוצע המשקעים השנתי נמצא בטווח שבין 500-700 מ"מ, ושוליו המזרחיים מצויים באקלים הצחיח למחצה עם ממוצע משקעים שבין 250-400 מ"מ לשנה. קו פרשת המים העילי עובר מצפון לדרום במקביל לכביש האורך הראשי כביש מס' 60. האזור עשיר במי תהום ובמעיינות טבעיים.

מאפייני ההתיישבות של הישובים הפלסטיניים במחוז בית לחם מושפעים מהזיקה לקרקע והפעילות בה, ממערך הדרכים וצירי התנועה ומתאפיינים בקשרים תפקודיים אינטנסיביים בין הכפרים והמרכזים העירוניים הסמוכים.

האוכלוסייה הפלסטינית במחוז בית לחם המושפעת באופן ישיר מהקמת המכשולים מונה מעל ל- 100,000 תושבים². שתי קבוצות אוכלוסייה מאכלסות את המובלעת המתוכננת: האוכלוסייה הפלסטינית המונה כ- 20,000 נפשות בתשעה ישובים כפריים ואוכלוסייה יהודית המונה כ- 40,000 נפשות ופזורה בעשר התנחלויות.

ג. מכשול הפרדה במובלעת נחלין (ראה נספח מס'1)

תוואי המכשול כפי שהוא מוצג על ידי מערכת הביטחון מורכב משני חלקים: מכשול אחד בסמוך לקו הירוק באורך של כ- 17 ק"מ (המכשול המערבי) ומכשול נוסף באורך של למעלה מ- 40 ק"מ, המתרחק למרחק של עד כ- 10 ק"מ מהקו הירוק בעומק הגדה המערבית (המכשול המזרחי).

המכשול המערבי מתחיל בצפון, סמוך לנחל גילה, בקטע יחיד שאיננו סמוך לקו הירוק. משם המכשול מתקרב אל הקו הירוק וממשיך מצפון וממערב לכפרים וולאגיה, בתיר וחוסן. באזור מסוים נכנס התוואי עד כ- 700 מטרים ממזרח לקו הירוק. מנקודת המפגש של הקו הירוק עם כביש מס' 375 ממשיך תוואי המכשול סמוך לקו הירוק בקרבה לישוב צור הדסה הנמצא בתוך ישראל ונצמד לכפר הפלסטיני ואדי פוכין. משם הוא ממשיך לאורך הקו הירוק לכיוון דרום מערב ונפסק במרחק של כ- 3 ק"מ מהנקודה אליה מגיע המכשול המזרחי בסמוך לקו הירוק. המכשולים אינם מתחברים וביניהם נותר פתח רחב. גם בצפון אין המכשולים נפגשים ומותירים רווח של כ- 500 מטרים באזור ההתנחלות הר גילה. באזור זה תוואי המכשול מפריד את הכפר וולאגיה, הנמצא בתחום השיפוט של ירושלים, מירושלים.

המכשול המזרחי מתחיל בצפון, כהמשכו של קטע המכשול המכונה "עוטף ירושלים" באזור ההתנחלות הר גילה. משם הוא עובר בסמוך לבתיה של העיירה בית ג'אלא, ולאורך כביש 60, עוטף את אל ח'אדר ופונה מזרחה סמוך לעיירה ארטאס. בנקודה המזרחית של קטע זה, מרוחק המכשול בכ- 9 ק"מ מהקו הירוק. מכאן התוואי נמשך דרומה עד לאזור התעשייה החדש הסמוך להתנחלות מגדל עוז. בנקודה זו תוואי המכשול נמצא במרחק של כ- 10 ק"מ מהקו הירוק. סמוך לבית פאג'ר פונה תוואי המכשול מערבה, עובר בסמיכות להתנחלויות כפר עציון ובית עין תוך שהוא מכליל את שטחיהם החקלאיים בתחום המובלעת. התוואי ממשיך עד סמוך לנקודת המפגש של כביש מס' 367 עם הקו הירוק. בנקודה זו הוא מתרחק שוב במעין קשת ארוכה וחוזר אל הקו הירוק לאחר שני ק"מ. המכשול המזרחי הוא למעשה המשכו הרציף של המכשול המכונה "עוטף ירושלים", ואורכו הוא כ- 40 ק"מ מאזור הר גילה ועד לקו הירוק.

² מחוז בית לחם מונה כ- 180,000 תושבים, מחוז ירושלים (כולל ירושלים המזרחית) כ- 400,000 תושבים ומחוז חברון מונה כ- 540,000 תושבים – כביש האורך מס' 60 הנכלל בתוך המובלעת משמש את כל תושבי המחוזות הללו.

1.ג. ניתוח החלופות למערכת המכשולים

בנספח המצורף לתגובת המדינה לעתירות (מש/4) מופיעות ארבע חלופות: **התוואי הנוכחי**, **חלופה ב'** – התוואי שנקבע באוקטובר 2003, **חלופה ג'** – וריאציה מורחבת של תוואי המועצה לשלום וביטחון וחלופה נוספת – **חלופת שטחי הביטחון המיוחד** (השבמ"ים). להבדלים לכאורה, בין התוואי הנוכחי לבין חלופה ב' מאוקטובר 2003 נתייחס בהמשך, בפרק העוסק בכפרים הפלסטיניים בתוך המובלעת. לחלופה ג' לא נתייחס, לא משום שהיא אינה תואמת כלל את ההצעה של המועצה לשלום וביטחון, אלא משום שהיא אינה עומדת לדיון משפטי ואינה תוואי המקובל על מי מהכפרים הפלסטיניים. לפיכך נתייחס בקצרה, לחלופת השבמ"ים, אשר שונה במהותה מהתוואי הנוכחי.

בניגוד לטענתה של מערכת הביטחון, חלופת השב"מים מראה בצורה בהירה כי אין כאן גוש מרחבי אחד ולא מרקם חיים אחד אלא לפחות שני גושים מרחביים נפרדים. גוש צפוני הקרוב אל הקו הירוק, סביב ההתנחלות ביתר עילית, וגוש דרומי בו מרוכזות 8 התנחלויות הסמוכות, באופן יחסי, זו אל זו.

אם ניתן להתייחס להצעת המדינה בחלופת השב"מים כאל פיתרון אפשרי מבחינה ביטחונית, כיצד יתכן שישנו הבדל כה גדול בין חלופה זו לתוואי הנוכחי המאפשר הכללת שטחים נרחבים בתחומו. בחלקו הדרום מזרחי של המכשול תוואי השב"ים סביב ההתנחלות אפרתה עוקב במדויק אחרי תוואי המכשול. לעומת זאת ישנו פער גדול בין התוואים של שתי החלופות סביב ההתנחלויות מגדל עוז, אלון שבות, כפר עציון ובת עין. עניין נוסף הראוי לתשומת לב הוא כי ההיאחזות לשעבר גבעות, אינה נדרשת להגנה בחלופת השבמ"ים, בעוד בתוואי הנוכחי גבעות נכללת בתחום 'ההגנה המרחבית - גושית' (הקשר בין ההתנחלות גבעות ותוואי המכשול הנוכחי ידון בהמשך).

לטענות אלה סיפקה המדינה הסבר קלוש. המעבר מהגנה יישובית (באמצעות השבמ"ים) להגנה מרחבית – גושית, נובע מקיומו לכאורה של "מרקם חיים" של התושבים הישראלים במרחב גוש עציון (על טיבו של מרקם החיים זה בפרק ד'). "מרקם החיים" משמעותו אחת היא: הגנה על צירי דרכים באמצעות הכללתם בתחום המובלעת והבטחה בכך של חופש התנועה של תושביו הישראליים של המרחב. מאחורי כל זה עומדת מטרה מוצהרת לא פחות, בתשובת המדינה לעתירה הובהר כי "לדרג המדיני יש כוונה לאפשר בינוי והתפתחות של יישובים במרחב הגוש" (סעיף 37 לתושבת המדינה). באופן זה נכללה גבעות וכל האזור המקיף אותה בתחום התוואי הנוכחי גם בהעדרם של קשרי "מרקם חיים" (או צירי דרכים) עם ההתנחלויות הסמוכות.

למעשה, המכשול המזרחי אשר אינו קשור להגנה מפני חדירות לתוך ישראל, מוגדר על ידי המשבים כשטח ביטחוני מיוחד (שב"ים), גדל מימדים, הבא להגן על תושבי ההתנחלויות והמאחזים תוך שימור מרקם החיים המיוחד שלהם. שב"ים זה כולל בתוכו 70,000 דונם וכ- 20,000 תושבים פלסטינים.

2.ג. היווצרותו של מרחב תכנון חדש

על מנת לעמוד במטרות המוצהרות של מכשול ההפרדה, דהיינו מניעת חדירה של פעילות עוינת לתחומי מדינת ישראל, לא נדרש היה תכנונו של תוואי המכשול המזרחי. מתכנני המכשול מתייחסים למרחב החדש שנוצר בין המכשול המערבי לבין המכשול המזרחי באופן שאיננו ביטחוני גרידא ("מרקם חיים"). למעשה הם מגדירים מרחב חדש רחב מימדים, תוך ניתוקו ממרחב ההתייחסות המקורי שלו.

התמונה העולה מניתוח מרכיבי המכשול (על כך נרחיב בהמשך), היא של מעין "קו כחול" - תחום תכנון - של מרחב חדש ששטחו הוא כ- 70,000 דונם. מנקודת מבט תכנונית זו, בניגוד לראיה הביטחונית, נשקלים צורכיהם של ישובים רבים לא רק לזמן הווה אלא לאופק תכנון ארוך טווח.

תוואי המכשול המזרחי המוצע נוצר תוך התחשבות מרבית בצרכיה של קבוצה אחת מבין השתיים המאכלסות את המרחב. בולטת בהעדרה התייחסות תכנונית לאוכלוסייה הפלסטינית אשר מהווה כ- 35% מסך התושבים, החיה דרך קבע במרחב, ונכלאה אל תוך תכנית כפויה. ההתייחסות לצרכיה ולזכויותיה של אוכלוסייה זו, לא רק שאינה מקבלת ביטוי אלא (נדמה) שמתכנני המרחב רואים בהימצאותם במרחב מגבלה ומנסים להדירם ככל האפשר ממרחב מחייתם זה מאות רבות של שנים. הביטוי המובהק לגישה זו הוא הניסיון לייצר עבורם מרחב חדש, נפרד, המושתת בעיקרו על מעברים תת קרקעיים, שבילים משניים ארוכים ומסורבלים, הנתונים למגבלות תנועה באמצעות בידוק ביטחוני.

היבט נוסף לאימוץ גישה זו על ידי מתכנני המכשול הוא הכללת כל הכבישים ודרכי הגישה בהם משתמשים תושבי ההתנחלויות בתוך מרחב התכנון החדש והמשרתים כיום את תושבי המרחב הפלסטינים, נוסף ליצירת פתרונות תחבורתיים חליפיים (צפון דרום) לאוכלוסייה הפלסטינית מחוץ לתחום המובלעת. מציאות מתהווה זו, השואפת להגביל את תנועת אוכלוסיית המרחב הפלסטינית משטחי המובלעת, הינה חסרת תקדים ומרחיקת לכת בהשלכותיה על המרחב הקרוב וכן על מעגלי השפעה רחוקים יותר השייכים לקשרים העירוניים של אזור חברון, בית לחם ירושלים ואף רמאללה.

המרחב החדש, שייווצר על ידי מערכת המכשולים הוא מעין מובלעת המופרדת מצד אחד, מהגדה המערבית אליה היא שייכת ומצד שני, מופרדת גם מישראל. למעשה, ייווצר מרחב המופרד מסביבותיו על ידי גבולות פיסיים משמעותיים. במרחב החדש יחולו חוקים השונים מהמרחבים הסובבים אותו והוא יהווה תחום מיוחד עם מערכת כללים מרחבית הפועלת בתחומיו בלבד.

תוואי המכשול, "הקו הכחול" של המרחב, יהיה הקו הדומיננטי ביותר באזור. למעשה הוא יהיה משמעותי יותר מ"קו כחול" רגיל (של תכנית מתאר) מעצם היותו מכשול פיסי גדל מימדים אשר לא רק שהוא בעל נוכחות פיסית ראשונה ממעלה הוא גם מטשטש גבולות אחרים. הקו המוניציפאלי של ירושלים, על כל היבטיו התפקודיים, מנוסח מחדש באזור זה, תוואי המכשול אינו חופף לו באף נקודה למעט בנקודת החצייה שלו. מחד גיסא, תוואי המכשול מכניס באופן מעשי את ההתנחלות הר גילה לירושלים ומאידך גיסא, מוציא את הכפר וואלגיה אל מחוץ

לירושלים ומצרף אל העיר את כל תושביו הישראלים של מרחב המובלעת. גם גורלו של הקו הירוק זהה, תוואי המכשול המערבי אינו חופף לו ונמצא משני צדדיו.

3.ג מאפייני ההגנה על כבישים

מכשול ההפרדה הנקרא בקטעים מסוימים "הגנה על כביש", מסומן לעיתים כמרכיב עצמאי למרות שהוא נמצא ברצף עם המכשול. תוואי המכשול המזרחי היוצר את מובלעת נחלין נקבע תוך התחשבות מכסימלית, חסרת תקדים, בכבישים במרחב.

הדרכים העיקריות העוברות במובלעת המתוכננת הם כביש מס' 60, ציר האורך המרכזי המחבר את חברון עם ירושלים דרך בית לחם וכביש מס' 367 המגיע ממערב, מעמק האלה, עובר מדרום לג'בעה ומתחבר לכביש מס' 60 במזרח. כביש נוסף הוא כביש מס' 375 המגיע ממערב, מבית שמש דרך צור הדסה, עובר בין ההתנחלות ביתר עילית ובין הכפר חוסן ומגיע, סמוך לצומת אל ח'אדר ולכביש מס' 60. כביש נוסף הוא הכביש המגיע מירושלים, מאזור מלחה, בסמוך לכפר וואלג'ה ולהתנחלות הר גילה ומגיע לבית ג'אלא. לאורך כביש זה יבנה מכשול "הגנה על כביש" מדרום לכפר וואלג'ה, ראוי לציין כי מרכיב זה לא מופיע בנספח מש/4 המצורף לתגובת המדינה.

על פי הצהרת המדינה בתשובתה לעתירות ישמשו דרכים אלה הן את הישראלים והן את הפלסטינים כאחד. להצהרה זו נשמרו כמה סייגים האחד הוא התנאי לבידוק ביטחוני של כל כלי רכב פלסטיני המבקש להיכנס למובלעת והשני, הצופה פני עתיד, אומר כי: "לאחר שיוכשר כביש אורך נוסף בין חברון לבית לחם, מחוץ למובלעת, תישקל מחדש מדיניות הנסיעה של התושבים הפלסטינים בכביש מס' 60".

כבישים נוספים המשמשים את התושבים הפלסטיניים חסומים ברובם מזה זמן רב ולא נאמר דבר בעניינם בתגובת המדינה לעתירות. בהם כביש מס' 354 המחבר את אל ג'בעה עם צורף, העיירה הסמוכה לו מדרומו; כביש מס' 3157 היוצא מכביש מס' 60 ליד חאלת אפאנה ומגיעה לכפרים שממזרח להתנחלות אפרתה, וכן הדרכים הפנימיות המחברות בין אל ג'בעה, נחלין, וואדי פוקין וחוסן.

המכשול המזרחי נקבע בתוואי הנוכחי בעיקר מהרצון של מערכת הביטחון לכלול את כל הדרכים בהם משתמשים תושבי ההתנחלויות אל תוך המרחב המוגן. מצב זה המהווה תקדים בתכנון מכשול ההפרדה, מייצר מצב בו בתוך המרחב המוגן נכללים לא רק הכבישים בהם משתמשים תושבי ההתנחלויות באזור אלא גם שטחי קרקע נרחבים, כ- 20,000 תושבים פלסטיניים בתשעה ישובים הנמצאים בסמוך לכבישים אלה ועשרות אלפי דונם של קרקע חקלאית השייכת גם ליושבים פלסטיניים רבים, שימצאו מחוץ למרחב המובלעת.

כדי להצדיק את חשיבותם של הכבישים נעשה אומדן מוגזם של מספר הישראלים העושים שימוש בכבישים שבמובלעת. לא נלקחו בחשבון כבישים מתוכננים, אחד מהם הוא כביש מס' 39, שיתחבר מכביש מס' 375 אל ירושלים דרך שכונת מלחה. כביש מס' 39 נמצא בשלבים מתקדמים של תכנון וסלילתו עשויה לפתור את בעיית הנסיעה לירושלים של רוב התושבים הישראלים מבלי

לעבור בדרכים שבמובלעת.

בחינה של השימוש בכבישים אלה מובילה לאבחנה בין שני גושי התנחלויות עיקריים. האחד, ביתר עילית והשני, יישובי המועצה האזורית גוש עציון ואפרתה. רוב תושבי המרחב הישראליים מתגוררים בעיר החרדית ביתר עילית הרואה עצמה כשכונה של ירושלים. עבור עשרות אלפי תושבים אלה ועבור תושבי מרחב צור הדסה הכניסה לירושלים כיום נעשית דרך כביש מס' 375 ודרך כביש המנהרות. כביש מהיר מס' 39 יאפשר כניסה נוספת לירושלים לכל אותה אוכלוסייה. לחלופין, עד שיושלם ההליך התכנוני וסלילתו של כביש 39 ניתן להגיע לירושלים בכביש קיים, המתחבר לכביש מס' 375 והוא כביש מס' 386 העובר בנחל שורק ומגיע לירושלים ממערב.

ההגנה על כביש מס' 60 מייצרת חסימה רחבת מימדים ואינה מאפשרת את גישתם החופשית של מרבית תושבי הכפרים הפלסטיניים במרחב זה אל בית לחם. מצב זה מהווה תקדים בכל הקשור להגנה מרחבית על התנחלויות שאינן נמצאות בשטח ישראל, וכן בכל הקשור לפגיעה בתושבי המקום הפלסטיניים. ניתן להשוות בין דרכים אלה לדרכים אחרות בגדה, כביש מס' 443 למשל, המקשר בין ירושלים למודיעין ולתל אביב, אינו פחות בחשיבותו מהדרכים במובלעת המתוכננת. כביש מס' 443 אינו מוגן לכל אורכו על ידי מכשול ההפרדה למרות שהוא משמש נוסעים רבים יותר מאשר כל כבישי מרחב המובלעת גם יחד. כביש זה אף נמצא לעיתים בנחיתות טופוגראפית ובסמיכות גבוהה יותר לכפרים פלסטיניים ובכך מאפייניו זהים למערך הדרכים במרחב המובלעת. בעניין כביש 443 ראוי לציין כי, בתוואי המקורי של מכשול ההפרדה מאוקטובר 2003 תוכננה גדר עומק מצפון לכביש מס' 443, לאחר פסיקת בית המשפט בעניין בג"ץ בית סוריק בוטלה גדר העומק שתוכננה להיבנות מצידו הצפוני. דבר שהותיר את מרבית תוואי כביש 443 ללא "הגנה".

בחינה של קטע נוסף של כביש 60 הנמצא מדרום למובלעת, המתבססת על נתוני המדינה בתגובה לעתירות, מעלה כי מספר רב של מכוניות נוסעות דרומה, מחוץ למובלעת, כאשר קטע זה של כביש מס' 60 אינו מוגן על ידי מכשול ההפרדה. בתשובת המדינה, פסקה 17 סעיף ב', נטען כי על כביש מס' 60 דרך מעבר עציון, הנמצא בדרום המובלעת, עוברים כ- 1000 מכוניות בשעה לכיוון צפון וכ- 600 מכוניות בשעה לכיוון דרום.

ד. השלכות מכשול ההפרדה על היישובים הפלסטיניים (ראה נספח מס' 3)

היישובים הפלסטיניים המושפעים ממערכת המכשולים הם בראש ובראשונה היישובים הנמצאים במחוז בית לחם, בין המכשולים ובסמוך אליהם ממזרח ומדרום. אך הצבת מערכת המכשולים, כפי שהיא מתוכננת, תפגע בכל היישובים הפלסטיניים בדרום הגדה המערבית ובנגישות של כל אוכלוסיית הגדה, המבקשת לנוע בין צפון הגדה לדרומה. גם כיום ההגבלות הינן חמורות, אך אינן קבועות ולעיתים מוסרים מחסומים זמניים של ערמות עפר או קוביות בטון על דרכים חסומות ההופכות להיות שוב שמישות.

1.ד פגיעה במערך הדרכים והקשרים בין הישובים בדרום הגדה המערבית

חברון היא העיר הגדולה הדרומית בגדה המערבית אשר מספקת שירותים לעשרות רבות של ישובים. רשת הדרכים בין חברון לבית לחם משרתת מעל לחצי מיליון פלסטיניים הגרים בדרום הגדה המערבית. לפני ספטמבר 2000 לא היו כל הגבלות תנועה קבועות על רשת דרכים זו. הנסיעה מחברון לבית לחם דרך חלחול, על כביש מספר 60 שהינו הכביש הראשי היחידי באזור זה, ארכה כ- 20 דקות. נסיעה מחברון לרמאללה, דרך מזרח ירושלים ארכה כ- 45 דקות. דרך נוספת, כביש מספר 356 מהכפר סעיר לכפר וואדי ניס משמשת פלסטיניים להגיע לבית לחם.

החל מספטמבר 2000 הנסיעה על כביש מספר 60 הפכה מוגבלת ולעיתים בלתי אפשרית כלל ברכבים פרטיים. עיקר הניידות והתנועה מתבצעות באמצעות תחבורה ציבורית. רוב הדרכים המגיעות מהכפרים אל כביש מס' 60 חסומות על ידי מכשולים פיסיים שונים, הגישה אל הכביש נעשית רק דרך מחסומים המאוישים דרך קבע בהם נערכות בדיקות ביטחוניות. לפיכך, נהגים רבים נמנעים משימוש בכביש זה ומוצאים דרכים חליפיות שהן ארוכות ומשובשות. מצב הדרך בה נוסעים בין חברון לבית לחם ירוד והיא ארוכה מאוד. הדרך עוברת במספר רב של כפרים ולעיתים אינה נגישה לכפרים אחרים המרוחקים מדרך עוקפת זו.

על פי תכנית מערכת המכשולים במרחב, הקשורה בקשרים עבותים למערכת הדרכים, כבישי האורך והרוחב (כבישים מס' 60, 367 ו- 375), ישמשו את כל תושבי המרחב. במקביל נעשים מהלכים להפרדת האוכלוסיות על ידי תכנית לדרך חלופית לכביש מס' 60, המיועדת לתנועת פלסטינים בין בית לחם וחברון ללא מעבר במרחב המובלעת. לאחר השלמתה של הדרך החליפית תישקל אפשרות התנועה של פלסטיניים בכביש מס' 60 (תשובת המשיבים סעיף 43).

הדרך מבית לחם לרמאללה ולצפון הגדה המערבית עוברת במחסום "הקונטיינר" הנמצא ממזרח לירושלים סמוך לסוואחרה אל שרקייה, ומשם דרך אבו דיס ועזרייה, אל כביש מספר 1 הפונה ממזרח וממנו לכביש מספר 437 לכיוון רמאללה³. עם הקמת המכשול המזרחי, לכאורה לא יהיה שינוי בהגבלות על הנסיעה אולם תערכנה בדיקות ביטחוניות על כל כלי הרכב והאנשים.

2.ד פגיעה בישובים הפלסטינים סביב המכשול המזרחי

המכשול המזרחי המתוכנן עובר על אדמות חקלאיות של הכפרים הנמצאות מחוץ למובלעת ובהם: צורף, ח' צפא, בית אומר, בית פג'אר, מראח רבאח, אום סלמונה, מראח מעלה, ואדי ניס, חרבת עבדאללה איברהים, ואדי רחל, ג'ורת אל שמעה, ארטאס, אל ח'אדר וכן על אדמות בית ג'אלא ובית לחם. לכפרים וישובים אלה אדמות חקלאיות רבות שיוותרו בתוך המרחב שבין המכשולים, המערבי והמזרחי, והגישה אליהן תהיה מוגבלת ובמקרים מסוימים בלתי אפשרית כלל. למשל, כ- 80% מאדמות העיירה אל ח'אדר, כ- 16,000 דונם, יותרו מעבר למכשול, בתוך המובלעת. בחינת שימושי הקרקע באדמות אל ח'אדר מראה כי כ- 35% משטחן הינו בשימוש חקלאי אינטנסיבי אשר ברובן יותרו בתוך המובלעת. דרך הגישה במקרה הזה תהיה, ככל

³ תוואי המכשול המתוכנן סביב מובלעת מרחב אדומים, מעלה סימן שאלה על הדרך בה יהיה ניתן להגיע אל רמאללה מדרום הגדה, והפתרונות המוצעים אינם ברי מימוש בתקופה הקרובה כגון כביש מספר 80 המתוכנן ממזרח.

הנראה, דרך מעבר אל ח'אדר אשר בו יערך בידוק ביטחוני. טרם התברר מה מהותו של בידוק ביטחוני זה ומה המגבלות הפרטניות שהוא נושא עמו, ובכלל זה האם יתאפשר להעביר כלי עבודה מכל סוג שהוא, סולר להפעלת משאבות, חומרי בניין, גז לשימוש ביתי וכד'. נוסף על כך, מכשול ההפרדה הופך את בית לחם מעיר מחוז הנמצאת במרכז מרחב הכפרים הנסמכים על ידה, לעיר גבול צמודה לחומה ולמכשול הפרדה המפרידים בינה למרחב הטבעי והתפקודי שלה.

מחוז בית לחם בנוי על מערכות קשרים ויחסי גומלין בין מרכז לפריפריה והתגבש כך בתקופה של מאות שנים. הקשר ההדדי בין המרכזים העירוניים לפזורה הכפרית התבסס על קשרים פיסיים באמצעות דרכים שלאורכן התבססו הישובים הכפריים, שיבוש המבנה על ידי המכשולים השונים מתבטא בעיקר בהפרעה לקיומם של אותם קשרים הדדיים על גבי הדרכים. הפגיעה שתיווצר לתושבי מחוז בית לחם כתוצאה מהקמתו של המכשול המזרחי אינה רק פגיעה מיידית, ההשלכות השליליות העתידיות, כתוצאה מהפרת המרחב ויחסי הגומלין בו, לא נשקלו על ידי מערכת הביטחון בשום כלים תכנוניים.

נוסף על כך, תוואי המכשול המזרחי המתוכנן עובר במקרים רבים בצמידות לשטח הבנוי של הכפרים הפלסטיניים. הקרבה של תוואי המכשול אל הכפרים אשר ברובם נמצאים בשטח B מהווה מגבלה על התפתחות הכפר לכיוון זה ופגיעה בעתודות הקרקע של הכפרים. לעיתים תוואי המכשול נמצא מרחק של כ- 30 מטר בלבד מבתי הכפר. הגבלה נוספת על הבנייה בכפרים הסמוכים לגדר היא ההוראה שאינה מאפשרת בנייה במרחקים של עד כ- 300 מטרים מתוואי המכשול. להוראה זו הוצאו צווים מיוחדים: *צו בדבר פיקוח על הבניה (מס' 393) צו איסור בנייה צבאי (מכשול התפר)*, (צווים אלה הוצאו על ידי מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון עבור קטעים רבים של מכשול ההפרדה באזור השומרון ובגלבע). עתידם של בתים וחלקות, המצויים בטווח איסור הבנייה הצבאי, אינו ברור.

3.4 הפגיעה בכפרים הפלסטיניים בתחום מובלעת נחלין

על פי טענת מערכת הביטחון, תוואי מכשול ההפרדה, על כל מרכיביו, בחלקו הדרום מערבי של מחוז בית לחם, לא ישנה במאומה את המצב הקיים של האוכלוסייה הפלסטינית. אך טענה זו לא רק שהיא אינה נכונה אלא, אין בה די כדי לשמש כראיה שאין בהצבת המכשול המזרחי בכדי לפגוע בתושבי הכפרים הפלסטיניים במרחב. טענת מערכת הביטחון מתייחסת אך ורק לשמירה על המצב הקיים בהתייחס לנושא חופש התנועה ולדרכי הגישה במרחב המובלעת, הגם שבפועל משמעותו יהיה קיבוע המצב הקיים בו ההגבלות על חופש התנועה באזור זה חמורות ביותר. יחד עם זאת, הגבלות על חופש התנועה של האוכלוסייה הפלסטינית במרחב ועמם פגיעה בנגישות למרכזי החיים של האוכלוסייה, אינן הפגיעות היחידות הצפויות לאוכלוסייה מתוואי המכשול המתוכנן.

המצב הקיים בו דרכי הגישה של תושבי הכפרים הפלסטיניים חסומות ברובן, ומתועלות לכדי מעבר אחד, אינו מצב היכול להימשך שנים רבות. במיוחד מנקודת מבט ארוכת טווח בה האוכלוסייה גדלה וכך גם צרכיה התכנוניים. כבר עתה ניתן לאמוד את הפגיעה, שנוצרה על ידי

חסימת הדרכים וההגבלות השונות, המוטלות חדשות לבקרים, על תושבי הכפרים. חסימות הדרכים והמגבלות על חופש התנועה שהוטלו החל מספטמבר 2000 הביאו למצב של הארכת הדרכים כתוצאה מחסימה של דרכים היסטוריות שקישרו בין הישובים במרחב ועיכוב במחסומים (אשר לעיתים סגורים כליל). מצב זה שעדיין נמשך מייצר פגיעה משמעותית באוכלוסייה הפלסטינית בכל מישורי החיים.

החקלאים שסיפקו את סחורתם בעיקר לשוקי ירושלים אינם יכולים לעשות זאת עוד, לפיכך הם נאלצים למכור את סחורתם במחיר נמוך בהרבה, בשווקים הקטנים של בית לחם והסביבה. הארכת הדרכים והעיכובים התדירים משפיעים על זמינות הסחורה הטרייה ומעלים מאד את מחיר הובלתה, עד לכדי פגיעה של ממש בהכנסתם. הימשכותו של מצב זה יהיה חמור במיוחד מאחר והחקלאות הפכה להיות מקור פרנסה חשוב לאחר שאפשרויות התעסוקה בישראל צומצמו עד מאד. חלק ניכר מהתושבים עובדים בבית לחם ובעיירות הסמוכות לה, הארכת הדרכים והעיכוב במחסומים מייצרים שיבושים חמורים בתפקוד העובדים, גוזלים זמן ועלולים לגרום לאובדן מקום העבודה.

הניסיון מלמד כי עצם הימצאותו של שער או מחסום על גבי עורקי חיים ראשיים, הנתונים לשליטת מערכת הביטחון ולשיקול דעתה, יש בהם כדי להשפיע על התנהלותה המרחבית והגבלתה הפיסית של האוכלוסייה בכל תחומי החיים.

ד.3.1 ההשלכות התכנוניות של קיבוע המצב הקיים במרחב על הכפרים

נחלין – הישוב הפלסטיני הגדול במובלעת מונה 6,955 תושבים. אדמותיו משתרעות על שטח של כ- 17,250 דונם. הכפר נחלין נמצא כבר עתה נמצא במעין מובלעת בהיותו מוקף מכל עבריו בהתנחלויות. בצפון הוקמה ההתנחלות ביתר עילית, במזרח ההתנחלות נווה דניאל, בדרום ראש צורים ובמערב נמצאת ההתנחלות גבעות אשר הרחבתה המתוכננת תחסום כליל את נחלין לכיוון זה. השטח הבנוי של נחלין כולל שטח של כ- 810 דונם, הנמצא ברובו בשטח B הנתון באחריותה של הרשות הפלסטינית. לבתים שנבנו מחוץ לשטח B הוצאו צווי הריסה.

שטחים גדולים מאדמות נחלין נלקחו לטובת הקמתן של התנחלויות מתוכננות ולהרחבת התנחלויות קיימות. כך למשל, באפריל 2005, הוצא צו המבקש לספח כ-3,000 דונם מאדמות החקלאיות של נחלין (הרשומות בטאבו), שמטרתו לחבר את ההתנחלות המתוכננת גבעות, עם ההתנחלות העירונית ביתר עילית⁴. חוקיותו של צו זה וצווים נוספים (על 4,500 דונם אחרים) נמצאים כעת בדיונים בבתי משפט, הכרעתם תשפיע באופן ישיר על מאות מתושבי נחלין.

כל הדרכים לכפר נחלין נחסמו למעט דרך אחת המהווה כיום דרך הגישה היחידה אל הכפר נחלין. דרך זו עוברת מתחת לכביש 375 סמוך לכפר חוסן, וממנה ניתן להגיע לצומת אל ח'אדר ואל בית לחם וסביבותיה. מעל 2,500 תושבים נעים מדי יום אל אזור העיר בית לחם לצרכים שונים כגון:

⁴ על פי מקרה מבחן שפורסם על ידי UNRWA בפברואר 2006
<http://www.un.org/unrwa/emergency/barrier/profiles/nahalin.html>

שרותי בריאות, חינוך, כלכלה ומסחר וחיי חברה ומשפחה.

שרותי הבריאות בכפר הינם בסיסיים, שלושת המרפאות בכפר נותנות טיפולים ראשוניים וכן ישנם שני בתי מרקחת וכמה רופאי שיניים. מקרי חירום וטיפולים מתמחים מתקבלים על ידי שרותי הבריאות הנמצאים בבתי חולים שונים בבית לחם ובבית ג'אלה. שרותי ההצלה במקרי חירום מגיעים אף הם מאזור בית לחם ובית ג'אלה.

שרותי החינוך בנחלין הינם בסיסיים, בכפר ישנם כ-2,000 תלמידים מרביתם לומדים בבתי הספר שבכפר וכ-350 תלמידים לומדים בבית לחם. 400 סטודנטים לומדים באוניברסיטאות בחברון, בביר זית ובערים אחרות. תלמידים וסטודנטים אלה זקוקים לקשר מהיר ויום יומי עם מוסדות החינוך בהם הם לומדים. רוב המורים בבתי ספר אלו הם תושבי נחלין, אך חלקם מגיעים ממקומות אחרים מחוץ לכפר. כמו כן, מדי יום, יוצאים כ-150 מורים ללמד ביישובים בסביבה.

תושבים רבים מנחלין עובדים בסביבה העירונית של בית לחם במגוון תפקידים. הקשרים החשובים ביותר עם המרכזים העירוניים שממזרח למכשול ההפרדה המתוכנן הם קשרים חברתיים כלכליים: קשרי משפחה קרובים עם תושבי ערים אלה וקשרי מסחר עליהם מושתתת היום עיקר פרנסתם של תושבי נחלין. הכפר שוכן בלב אדמה חקלאית פורייה בה מגדלים בעיקר עצי פרי, זיתים, ענבים וירקות. רבים מתושבי נחלין חזרו לעבוד בחקלאות ומשווקים את התוצרת החקלאית בשווקים באזור בית לחם ובית סחור. כוח הקנייה בשווקים אלו מוגבל למדי וכך גם מכירת התוצרת החקלאית. מצב זה, בו פרנסתם של החקלאים אינה מובטחת, מושפע באופן ישיר מתנודות הקשורות לאורך הדרכים בהם מובלת התוצרת החקלאית, ולמשך הזמן שהיא מעוכבת בדרכה במחסומים.

תושבי הכפר נחלין נסמכים על מוסדות רבים הנמצאים בעיר בית לחם המספקים שירותים ממשלתיים, מוניציפאליים ותרבותיים. בבית לחם נמצאים משרדים שונים בין היתר: משרד הפנים הפלסטיני, משרד הרווחה ולשכות רווחה, משרד החקלאות, משרד הבריאות, משרדי התרבות והחינוך, משרד התחבורה, בתי המשפט האזרחיים והשרעיים ומשרדים נוספים.

שרותי פינוי האשפה והביוב נתקלו בקשיים מיוחדים כתוצאה מחסימת הדרכים וההגבלות על חופש התנועה. בשנים האחרונות, הוגבלו כניסתם של כלי רכב לפינוי אשפה אל הכפר. פסולת נערמת בצדי הדרכים במקומות לא מוסדרים ומהווה סכנה בריאותית וסביבתית.

כ-70% מתושבי נחלין הם מתחת לגיל 50. אחוז הגידול הטבעי בנחלין עומד על שיעור של כ-5.5% לשנה. אחת מן הבעיות התכנוניות המרכזיות בכפר הינה מחסור חמור בעתודות הקרקע לצורכי בניה למגורים. מרכז הכפר נמצא בשטח B ובו סמכות התכנון נתונה בידי הרשות הפלסטינית, שאף מאפשרת בו הוצאת היתרי בנייה כנדרש. תחום זה הינו מוגבל ביותר ואינו מכסה את כל השטח הבנוי. השטח הבנוי בשולי הכפר וכל יתר אדמות נחלין נמצאים בשטח C, בו סמכויות התכנון נתונות למינהל האזרחי. התכנוניות החלות על אזור זה הינן תכנוניות מיושנות

ומוגבלות ביכולתן לתת מענה לצרכים התכנוניים של האוכלוסייה. בכלל זה, תכנית RJ5 שנעשתה בשנות ה-40 של המאה הקודמת ותכנית לתיחום הכפר אשר מגבילה את תחום הבינוי של הכפר למרכז הגיאוגרפי של הכפר המנוצל עד תום כבר במצב הקיים ואינה מאפשרת את התפתחות הכפר. מצב תכנוני זה בו מוגבלת יכולת ההתפתחות של תושבי הכפר על אדמותיהם מייצר מציאות בלתי אפשרית בעלת השלכות חברתיות וכלכליות קשות.

ההשלכות הצפויות לתושבי נחלין מהקמתו של המכשול המזרחי בין נחלין למרכז העירוני של בית לחם מהוות עבורם בראש ובראשונה קיבוע של המצב הקיים. ההגבלות החמורות כוללות מניעת שימוש בדרכים במרחב, ותיעול של תנועת כל תושבי נחלין אל מעבר תת קרקעי אחד, ממנו יוכלו להגיע למעבר אל ח'אדר. מעבר זה יהווה עבורם פתח יחיד, שער שאינו בשליטתם, בתוך מכשול רציף בו עיכובים בדרך בין מרכז השירותים הראשי בבית לחם לבין ביתם, יהיו עניין שבשגרה. שער זה ישפיע רבות על מערכת יחסי הגומלין המרחביים השבריריים גם היום. הקמת מכשול ההפרדה תפריד את הכפרים מהמרחב אליו הם שייכים ותעמיק פגיעה מתמשכת של שנים בכל מערכות החיים, שתוצאותיה ניבטות היטב כבר היום. הקשיים הניצבים כיום בפני תושבי נחלין כוללים אחוזי אבטלה גבוהים, סד תכנוני ומחסור חמור בעתודות קרקע לבנייה, פגיעה בשטחי החקלאות, הגבלות תנועה חמורות, עזיבה של תושבים ופגיעה בקשרים החברתיים והכלכליים עם המרכז עליו הם נסמכים.

בתיר - הכפר בתיר נמצא בצפון מערב המובלעת, בין וולגיה לכפר חוסאן (הסמוך לו מדרום). תושבי בתיר מונים כ-5,200 נפשות ושטח אדמותיו הוא כ-7,165 דונם. האדמות החקלאיות של הכפר בתיר נמצאות בפיתולי נחל רפאים, משני עברי הקו הירוק. בהסדר מיוחד שנקבע בהסכם רודוס בשנת 1949, הורשו החקלאים של בתיר לעבד את אדמותיהם שבשטח ישראל. בשנת 1983 הופקעו כ-1,000 דונם מאדמות הכפר באזור כביש מס' 60 בטענה שהן אינן מעובדות. באדמות אלה טרם נעשה שימוש אך הגישה אליהם נאסרה על תושבי הכפר.

הדרך הפונה אל בתיר מבית לחם נמצאת סמוך לצומת אל ח'אדר וכביש מס' 60 ויוצאת מכביש מס' 375 אל הכפר בתיר. דרך זו הייתה חסומה במשך תקופה ארוכה והתושבים נסעו דרך הכפר חוסן לכביש מס' 375.

השטח הבנוי של בתיר משתרע לאורך הדרך היורדת על השלוחה צפונית לכיוון נחל רפאים. הבינוי במרומי השלוחה דליל ורווי יותר במורדותיה סמוך למעינות. מרכז הכפר ומרבית השטח מסביב לדרך הוגדר כשטח B אך שטחים בנויים נרחבים בשני קצותיו של הכפר מצויים בשטח C.

בבתיר כמו בנחלין ובשאר הכפרים ישנם שירותים בסיסיים שאינם מספקים את צורכם של התושבים וביניהם מרפאה אחת ובית ספר. בדומה לשאר הכפרים באזור זה, גם מבתיר נעים מדי יום אלפי תושבים אל העיר בית לחם, המשמשת כעיר המחוז ומספקת שירותים חיוניים רבים.

תוואי המכשול המערבי הגם שהוא מתוכנן בסמוך לקו הירוק, יפגע פגיעה של ממש בתושבי בתיר.

ראשית, תמנע הגישה מתושבי בתיר אל אדמותיהם המעובדות הנמצאות מצפון, מעבר לקו הירוק. ההצעה של מערכת הביטחון לאפשר לתושבי הכפר להמשיך ולעבד את האדמות שישארו לאחר הקמת החומה, על ידי מעבר תת-קרקעי להולכי רגל בלבד היא בעייתית מאחר ולא ניתן לטפל בגידולים ולשווק אותם ללא גישה של טרקטורים ורכב ממונע לאדמות החקלאיות. אדמות חקלאיות נרחבות הנמצאות ממערב לכפר, בגדה המערבית, יופרדו על ידי המכשול המתרחק מאד מהקו הירוק ועובר סמוך מאד לבתי הכפר. המכשול יפגע בערכי הנוף והטבע במקום כמו כן יפגעו המעיין, הדרך לבית הספר ובית הספר עצמו הנמצאים בסמוך למסילת הברזל. חלק מן המכשול ייבנה כחומה בלב טרסות חקלאיות עתיקות ותיפגע מערכת המים העדינה המתפקדת שם מאות שנים. הנוק שיגרם הוא לא רק לערכי הנוף המיוחדים של האזור אלא גם לפרנסתם של התושבים אשר החקלאות הפכה בשנים האחרונות להיות מקור פרנסה עיקרי עבורם.

בדומה לכפר נחלין מהות הפגיעה של המכשול המזרחי בכפר בתיר טמונה בהפרדתו מהמרחב האורגאני אליו הוא שייך ויצירת מצב בו קיים ספק רב, באם הקשרים החיוניים של בתיר עם המרכז העירוני של בית לחם ישמרו. הפגיעה בקשרים אלו בשנים האחרונות נותנת אותותיה כבר כיום, קיבוע המצב הקיים יחריף סיטואציה מרחבית בלתי אפשרית זו ואת מתן האפשרות לקיום תנאי חיים מינימלים.

חוסאן - הכפר חוסאן נמצא בצפון מערב המובלעת סמוך לכפר בתיר ולהתנחלות ביתר עילית. בחוסן ישנם כ- 5,500 תושבים רובם מתפרנסים מחקלאות ומגידול בעלי חיים. הגישה אל הכפר נעשית דרך כביש מס' 375, הנמצא מדרום לכפר, סמוך לפנייה הצפונית מכביש זה להתנחלות ביתר עילית. בדומה לשאר הכפרים במובלעת הקשרים החיוניים עם בית לחם מתקיימים בכל המישורים: בריאות, חינוך, שיווק הסחורה החקלאית, תעסוקה בסקטור הציבורי והפרטי וכן קשרים חברתיים ומשפחתיים ענפים. מדי יום עושים כ- 2,000 תושבים את דרכם לבית לחם ובחזרה. בכפר חוסן הסמוך לכביש מס' 375 העובר בין כביש מס' 60 במזרח לכיוון בית שמש במערב התפתח מרכז עסקים קטן הכולל בתי מלאכה שונים, מוסכים, ועסקים נוספים שמשכו אליהם את תושבי הסביבה הנוסעים על כביש מס' 375.

בדומה ליתר הכפרים במובלעת הפגיעות הצפויות מהקמתו של מכשול ההפרדה המזרחי, בין הכפר חוסן לבית לחם והמרכזים העירוניים סביבה, יהיו קיבוע ההגבלות על חופש התנועה ויצירת מרחב בו חלים כללים שונים על סוגים שונים של אוכלוסייה.

וואדי פוכין - הכפר וואדי פוכין נמצא סמוך לקו הירוק, בפתחו של ערוץ נחל בין ההתנחלות ביתר עילית לבין הישוב צור הדסה הנמצא בישראל. בכפר מתגוררים כ- 1,315 תושבים. רוב אדמותיו של הכפר וואדי פוכין היו ממערב לקו הירוק, לאחר שנת 1948 נותרו לכפר אדמות בשטח של כ- 4,000 דונם המשתרעות על רצועה ארוכה וצרה הצמודה לקו הירוק. על חלק מאדמותיו הוקמה ההתנחלות ביתר עילית הבנויה על שלוחה מעל לבתי הכפר ולשדותיו הפוריים. דרך הגישה היחידה אל וואדי פוכין מתפצלת מכביש מס' 375 סמוך לכניסה הצפון מערבית להתנחלות ביתר עילית.

רוב תושבי ואדי פוכין מתפרנסים מחקלאות ומשווקים את תוצרתם החקלאית בבית לחם, מיעוטם עובדים בסקטור הציבורי והפרטי בבית לחם. בדומה לשאר הכפרים במובלעת תושבי וואדי פוכין מקבלים את השירותים החיוניים בבית לחם ובבית ג'אלא.

מרכז הכפר נמצא בשטח B ובאחריות הרשות הפלסטינית, ואינו כולל את כל השטח הבנוי של הכפר הנמצא בשטח C בו סמכויות התכנון נתונות למנהל האזרחי. לכפר הוכנה תכנית תיחום מספר 1642/91 (שטח B אינו חופף לתכנית) וגם היא אינה מכסה את כל השטח הבנוי של ואדי פוכין. עתודות הקרקע לבנייה למגורים מצומצמות מאד ובהתאמה לתכניות אלה אפשריות אך ורק על גבי שטחי החקלאות הנמצאים בין בתי הכפר.

על עתידו של הכפר ואדי פוכין מוטל צילה הכבד של ההתנחלות ביתר עילית ותכניות ההרחבה שלה. תכניות אלה מכסות שטחים נרחבים המגיעים בסמיכות לבתי הכפר במורד העמק ומתוכננים להקיף את בתי הכפר ממזרח ומדרום.⁵ פיתוחה המואץ של ביתר עילית כבר נותן אותותיו לפגיעה הצפויה לואדי פוכין, ובכלל זה ערמות ענק של פסולת בניין כבר קוברות תחתן טרסות מעובדות ועצי זית עתיקים ושפכי הביוב הנשפכים אל העמק מזהמים את המעינות ופוגעים בחקלאות.

תכנית נוספת עלולה גם היא, אם תצא לפועל, לפגוע פגיעה אנושה בתושבי הכפר ואדי פוכין. תכנית מספר 50/937 המיועדת לכביש מספר 374, כביש ארבע-מסלולי, בין כביש מס' 375 לכביש מס' 367 מדרום. תוואי הכביש מתוכנן לעבור על גבי החלקות החקלאיות המעובדות בצמוד לכפר ממזרח, צווי הפקעה והריסת בית כבר ניתנו לתושבים.

לפגיעה מעצם מימוש תכניות אלה תתווסף הפגיעה הקשה מתוואי המכשול המערבי, המתוכנן במרחק של כ- 100 מטר מהקו הירוק. תוואי המכשול מתוכנן לעבור בסמוך מאד לבתי הכפר, לעיתים במרחק של 30 מטרים בלבד. המכשול מתוכנן לקום על גבי אדמות חקלאיות ואדמות מרעה ולפגוע במספר מערות בהם משכנים התושבים את הצאן.

מימוש תכניות אלו יכלא את הכפר ברצועה צרה בין כביש מס' 375 מצפון, הכביש המתוכנן מס' 374 ממזרח, ההתנחלות ביתר עילית ממזרח ודרום, ומכשול הפרדה מצפון מערב. תיגרם פגיעה קשה לסביבה הטבעית המעינות, הבריכות, והחקלאות העתיקה אשר נשתמרו בו, לשטחי מרעה ולחקלאות המהווים את מקור הפרנסה העיקרי בכפר, שיוותר ללא כל עתודות קרקע לפתוח עתידי. בדומה ליתר הכפרים במובלעת נחלין גם השפעתו של המכשול המזרחי תוסיף על הפגיעה המתמשכת בואדי פוכין.

אל ג'בעה - הכפר אל ג'בעה נמצא בקצה הדרום מערבי של המובלעת, כקילומטר דרומית מזרחית לקו הירוק, מצפון לכביש 367. בכפר מתגוררים כ- 932 תושבים. שטחו הבנוי של הכפר הוא כ-

⁵ תכנית מתאר מספר 426/3 להרחבת ההתנחלות ביתר עילית מכסה, חלקים מתכנית מספר 1642/91, תכנית תיחום לואדי פוכין, כמו כן תכנית זו מכסה חלקים משטח B בו נמצא השטח הבנוי של הכפר.

500 דונם ואדמותיו משתרעות על כ- 7,200 דונם, מהם הופקעו במהלך השנים אלפי דונמים בעיקר לטובת ההתנחלות בת עין (טרם הסתיימו הליכים משפטיים בעניין הפקעת אדמות הכפר בשטח של כ- 2,000 דונם). שטחו הבנוי של הכפר מצוי בחלקו בשטח B ובחלקו בשטח C.

דרכי הגישה לאל ג'בעה חסומות כולן, על הכביש מס' 354 לעיירה צוריף, הנמצאת מדרום נבנה שער שחוסם את הדרך לפרקים, הדרך לכפר נחלין חסומה אף היא, והנסיעה על גבי כביש מס' 367 מוגבלת לבעלי היתרים בלבד.

שרותי הבריאות בכפר בסיסיים ביותר, מרפאה אחת ובה אחות פתוחה במשך היום ופעם בשבוע מבקר רופא בכפר. מקרי חירום וטיפולים מתמחים מתקבלים על ידי שרותי הבריאות הנמצאים בבתי חולים שונים בבית לחם ובבית ג'אלה, מקרי חרום מטופלים בבית חוסייני בבית לחם.

שרותי החינוך אף הם אינם מספקים ובתי הספר שבכפר נמצאים במצב ירוד, תלמידי תיכון לומדים בצוריף וסטודנטים לומדים באוניברסיטאות בבית לחם ובחברון. המורים באים מיישובים אחרים בסביבה ונתקלים לעיתים בקשיי הגעה אל הכפר.

שיעור המובטלים עלה ל- 45% לעומת 2% בשנת 2000, כ-7% מהתושבים עזבו את הכפר מאז שנת 2001. 20% מהעובדים מועסקים על ידי הרשות הפלסטינית בעיקר באזור בית לחם, רוב התושבים נשענים על העבודה בחקלאות, ובעיקר בגידול כרמי זיתים.

התוואי הקודם של מכשול ההפרדה מפברואר 2005 הותיר את הכפר אל ג'בעה מחוץ למובלעת תוך הפרדתו מהעיר בית לחם ומיישובי המחוז. לא מסיבה זו הוחלט באפריל 2006 לשנות את תוואי המכשול באזור זה ולצרף את הכפר אל ג'בעה אל תוך המובלעת. הסיבה לשינוי התוואי נבעה מההחלטה לכלול את כל כביש מס' 367 הנמצא מדרום לכפר, אל תוך המובלעת. בנוסף לתוואי המכשול המזרחי המפריד את אל ג'בעה מצוריף, ללא מתן פיתרון לדרך הגישה לבית לחם, מתוכנן המכשול המערבי על אדמות הכפר. המכשול המתוכנן עתיד לקום על גבי מטעי הזיתים הנמצאים בוואדי אל פור (נחל עציונה) תוך שהוא מותיר מאות דונמים, בחלקם הגדול מטעי זיתים, מעבר למכשול.

בנוסף למערכת המכשולים סביב הכפר אל ג'בעה הולך ונבנה מסוף האמור לשמש כמעבר מסחרי בין המובלעת לבין ישראל, מסוף זה יוקם על מטעי הכפר במרחק של קילומטר אחד מהכפר סמוך לכביש מס' 367.

תושבי אל ג'בעה תלויים בחלק ניכר של חיי היום יום בעיר המחוז בית לחם ובכפר הסמוך הגדול יותר צוריף. המכשול המתוכנן ינתק אותם ממרחב המחיה הטבעי שלהם ויטיל מגבלות קשות ביותר על הקשרים שלהם עם צוריף ועם בית לחם. כיום רשאים רק פלסטינים עם אישורי נסיעה מיוחדים לנוע בכביש העוקף 367, 'כביש אסור באופן חלקי'. בנייתו של מכשול ההפרדה מדרום לכפר הקטן תהפוך את ההליכה היום יומית של הילדים לבית הספר ושל כל אנשי הכפר לצוריף למשימה בלתי אפשרית.

אל וואלג'ה – הכפר אל וואלג'ה נמצא בפינה הצפון מערבית של המובלעת והוא מונה כ- 2,000 תושבים חלקם (כ-100) בעלי תעודת תושב ירושלים. חציו הצפוני של שטח הכפר נמצא בתוך התחום המוניציפאלי של ירושלים וחציו הדרומי בגדה המערבית, מרכז הכפר נמצא בשטח B. דרך הגישה לוואלג'ה אפשרית בשני אופנים, האחד מבית ג'אלא והשני, לבעלי תעודת תושב בלבד או לבעלי אישורים, דרך הכביש המגיע מירושלים מאזור מלחה. כביש זה מהווה גישה גם עבור מי שמבקש להגיע אל ההתנחלות הר גילה הסמוכה לכפר וואלג'ה ומשם לכביש מס' 60 דרך בית ג'אלא.

תושבי וואלג'ה המתגוררים בשטח המוניציפאלי של ירושלים מהווים כשליש מתושבי הכפר ומרבית תושבי וולג'ה הם בעלי תעודת זהות פלסטינית. כל השירותים ניתנים בעיר המחוז בית לחם ובבית ג'אלא הסמוכה. בכפר אין שרותי בריאות או חינוך אלה, כמו גם תשתיות מוניציפאליות, חברתיות ומסחריות מסופקות על ידי בית לחם ובית ג'אלא. תושבי וואלג'ה מתפרנסים מחקלאות ומעבודה במרכזים העירוניים באזור.

תוואי המכשול הנוכחי סביב וואלג'ה זהה לתוואי המקורי מאוקטובר 2003 (חלופה ב') השינוי היחידי הוא במינוח. בתוואי הנוכחי המצורף לתגובת המדינה לעתירות (מש/4) לא מופיעה הקטע של תוואי המכשול מדרום לכפר וואלג'ה, אך הוא מופיע במקורות רשמיים אחרים ונקרא הגנה על כביש.⁶ תוואי המכשול המקיף את הכפר וואלג'ה מכל עבריו נמצא בסמיכות גבוהה ביותר אל בתי הכפר, לעיתים במרחק של עשרה מטרים בלבד. השטח בין הגדרות האלה הוא כ- 1,800 דונם בלבד, שהינו כל מרחב המחייב של אלפיים תושבי וואלג'ה. ככל הנראה, דרך היציאה היחידה ממכלאה זו תהיה באמצעות מעבר תת קרקעי, דרך "מעבר הר גילה", בו תיחפר מנהרה עבור תושבי וואלג'ה מתחת לכביש המוביל להר גילה.

תוואי המכשול סביב הכפר וואלג'ה מייצר את המצב המרחבי החמור ביותר במובלעת נחלין, ומתבטא לא רק בסגירה ההרמטית של המכשול בצמוד לבתי הכפר ובפגיעה החמורה ביכולת ההתפתחות של הכפר ובעתודות הקרקע שלו עקב היצמדות המכשול אל בתי הכפר, אלא גם בהיבטים אחרים. למשל, העדר מידע הנוגע לדרכי הגישה לכפר, לתוואי המעבר התת קרקעי ולאפשרויות השימוש בו עבור תושבי וואלג'ה או עבור כל פלסטיני שיבקש להגיע אל הכפר וואלג'ה. כמו כן לא ניתן ללמוד מהמסמכים השונים⁷, כיצד יגיע ודרך מה יעבור תושב וואלג'ה שברצונו להגיע אל בית לחם או אל ירושלים (במקרה שהוא נושא תעודת תושב ירושלים). כמו כן לא ברור כיצד יגיעו תושבי וואלג'ה אל אדמותיהם שנתרו מעבר למכשול.

חלאת זקריה, חלת אל בלוטה וחלאת אל אפאנה – במובלעת נחלין ישנם שלושה ישובים חקלאיים פלסטיניים נוספים, ישובים אלה נמצאים בחלקה הדרום מזרחי של המובלעת סמוך

⁶ המפה המוצגת להחלטת הממשלה מיום 30/04/2006, ומפורסמת באתר האינטרנט הרישמי של משרד הביטחון, מראה כי ישנו מקטע של גדר הביטחון הנקרא הגנה על כביש. מקטע זה מגן על הכביש הנמצא מדרום לכפר וואלג'ה ומחבר את הר גילה עם ירושלים.

⁷ בתגובת המדינה לעתירות לא מוזכר כלל הכפר וואלג'ה למעט בפסקה 52 בה מתוארת חלופה ב' מאוקטובר 2003. גם מעבר הר גילה ואופן תפקודו אינו מופיע במסמך, בנוסף להחסרתו של המכשול הנקרא הגנה על הכביש מדרום לוואלג'ה, נדמה כי לא נמסרת כאן התמונה השלמה.

מאד להתנחלויות אלון שבות, ראש צורים ואלעזר, ממערב לכביש מס' 60. מספר התושבים בשלושת הישובים הללו יחדיו מגיע לכ- 200 תושבים (125 בח. אל בלוטה, 72 בח. זקריה ו- 4 בלבד בח. אפאנה), בעבר מנו ישובים אלה מספר גדול יותר של תושבים. עיקר הפגיעה תתבטא בחופש התנועה ובנגישות לבית לחם ומהרחבת ההתנחלויות סביבם. הקרבה של ההתנחלויות לכפרים מייצרת חיכוכים בין האוכלוסיות, תוואי המכשול לא יקל על מציאות זו.

2.3.ד השוואה בין החלופות תוואי המכשול וניתוח השלכותיהן על האוכלוסייה

באוקטובר 2003 החליטה ממשלת ישראל על בניית מכשול ההפרדה באזור זה, התוואי המקורי (חלופה ב' בתגובת המדינה) של מערכת המכשולים כלל גדרות עומק בדמות שלוש טבעות: האחת סביב הכפר נחלין, השנייה סביב הכפרים חוסן ובתיר יחדיו והשלישית סביב הכפר וואלג'יה. הכפרים וואדי פוכין וג'בעה לא הוקפו בטבעת כלשהי וכך גם ח'אלת זכריה, ח'אלת בלוטה וח'אלת אפנה.

לאחר פסק דין בבג"ץ בית סוריק ובמסגרת מחשבה מחודשת שנדרשה לאחר פסק הדין על כל התוואי המתוכנן של מכשול ההפרדה, נפסלה חלופה זו בשל חוסר המידתיות הטמון בה. אנו טוענים כי כאשר בוחנים את שני התוואים, התוואי הנוכחי, אינו מציע שינוי מהותי בגישה לכפרים הפלסטיניים. חמור מכך, הכפרים שימצאו בתוך המובלעת יפגעו בצורה הרחבה ביותר ממערכת המכשולים כפי שהיא מתוכננת בתוואי הנוכחי.

הכפר **וואלג'יה** יישאר בשתי החלופות בתוך "טבעת חנק" וינותק מירושלים, אמנם בחלופת התוואי הנוכחי המופיעה בנספח מש/4 לא נראית ההגנה על הכביש, המוביל גם אל ההתנחלות הר גילה, אך היא מופיעה במסמכים עדכניים אחרים⁸.

מצבו של הכפר **וואדי פוכין** ישתנה לרעה בעיקר מעצם הקמתו של המכשול המערבי סמוך מאד לבתי הכפר על גבי אדמות מרעה ומערות המשמשות כמגורים לעדרים. הכפר **ג'בעה** יושפע אף הוא לרעה מהמכשול המערבי אשר עובר על אדמותיו.

הכפרים **בתיר**, **חוסן ונחלין** לא יהיו מוקפים מכל עבריהם בגדר העומק אך דרכי הגישה שלהם אל הישובים הפלסטיניים, אל העיר בית לחם ולסביבותיה ולחברון, תהיינה זהות לחלוטין בשתי החלופות, דרך חיבורים תת קרקעיים ודרך מעבר תת קרקעי אל העיירה אל ח'אדר (בחלופה הנוכחית הם ידרשו לעיכוב נוסף של בידוק ביטחוני). הכפר **נחלין** לא יוקף בגדר סביב השטח הבנוי שלו, אולם גדר כזו מתייתרת נוכח קיומן של גדרות סביב ההתנחלויות המקיפות אותו (ביתר עילית, נווה דניאל, ראש צורים ופיתוח העיר המתוכננת גבעות), אלה יובילו את הכפר למצב בו הוא יהיה מוקף גדרות מכל עבריו. חשיבותה של דרך הגישה היחידה הקיימת כיום כציר תנועה חיוני ובסיסי לקיום קשרי חוץ יישוביים סבירים, ניכרת עקב חסימתן של דרכי גישה אחרות לכפר.

⁸ ראה מפת המכשול לאחר החלטת הממשלה בתאריך 30/04/2006 באתר "מרחב התפר" <http://www.securityfence.mod.gov.il/Pages/Heb/mivne.htm>

הדרכים בין הכפרים נחליו, וואדי פוכין וג'בעה נחסמו ואינן משמשות יותר את תושבי הכפרים, אין להניח, וגם לא נטען כך על ידי המדינה, כי המחסומים עליהן יוסרו. לכאורה, הכפרים בתיר וחוסן ימצאו בסיטואציה מרחבית נוחה יותר, עם התוואי הנוכחי של מערכת המכשולים, אך אלה שינויים זניחים. החלק המערבי של מכשול העומק סביבם אמנם יהיה סמוך יותר אל הקו הירוק אולם שטחים חקלאיים רבים יופרדו מהכפרים ויוותרו מאחורי גדרות. אדמות רבות של הכפר בתיר הנמצאות מעבר לקו הירוק שהגישה אליהן הוסדרה בהסכם רודוס ונשמרה כך באופן יחסי שנים רבות, יותרו אף הם מאחורי המכשולים.

חלקו הדרומי של המכשול הנמצא לאורך כביש מס' 375 קיים גם היום בדמות גדרות רשת גבוהות המייצרות מעין הגנה על הכביש, כך שגם כיום קיים מכשול בצד זה ואין כל כוונה להסירו. למעשה השינוי היחידי המשמעותי בין שתי החלופות הוא חלקה המזרחי של הטבעת סביב בתיר וחוסן אשר לא תיבנה על פי התוואי הנוכחי. גם באזור זה בין הכפרים וואלגיה ובתיר ישנן תכניות לחיזוק נוסף של הקשר בין גוש עציון לירושלים, במקרה זה באמצעות בינוי אינטנסיבי של שכונת "נוף יעל", המתוכננת להקיף את הכפר וואלגיה מכל עבריו, חלקה בתוך תחום השיפוט של ירושלים וחלקה בתחום השיפוט של המועצה האזורית גוש עציון. אמנם התכנית שנויה במחלוקת וטרם נחשפה אך כוונותיה ואפילו מימוש חלק קטן ממנה כהרחבה של ההתנחלות הר גילה, יצור עבור הכפרים וואלגיה ובתיר מחסום ממשי הדומה במידה מסוימת לתוואי המקורי של המכשול באזור זה.

הישובים הקטנים, ח'אלת זקריה, ח'אלת אל בלוטה וח'אלת אפאנה לא יושפעו באופן נקודתי מהשינוי בתוואי, מאחר ומבחינה מרחבית הדבר היחידי שישתנה בסביבתם הוא תוואי המכשול המזרחי. ההבדלים העיקריים בין שתי החלופות (המקורית מאוקטובר 2003 והנוכחית) בנוגע למכשול המזרחי, באים לידי ביטוי בהזזת המכשול במקומות אחדים קרוב יותר אל ההתנחלויות.

שלא כטענת המדינה, ההשוואה בין שני התוואים מלמדת כי, התוואי הנוכחי אינו מיטיב באופן מובהק עם הכפרים, שיוותרו בתוך המובלעת, לעומת התוואי הקודם. יתרה מזאת, ניתן לומר כי כפרים מסוימים אף יפגעו יותר מהתוואי הנוכחי בהיותו כולל גם את הגדר המערבית ומשטר של מעברים ובידוקים ביטחוניים.

ה. התנחלויות ומאחזים הנכללים במרחב המובלעת (ראה נספח מס' 4)

במרחב החדש שבין שני המכשולים קיימות 11 התנחלויות ושמונה מאחזים. האוכלוסייה בהתנחלויות אלו מונה כ- 40,000 תושבים ובמאחזים חיים עוד עשרות בודדות של מתנחלים. ההתנחלויות כוללות את העיר ביתר עילית, את המועצה המקומית אפרתה ותשע התנחלויות השייכות למועצה האזורית גוש עציון: הר גילה, נווה דניאל, אלעזר, אלון שבות, ראש צורים, מגדל עוז, כפר עציון, בת עין וגבעות.

התנחלויות אלה ברובן מרוחקות מירושלים אך קשורות אליה בעורק תחבורה נוח – "כביש המנהרות". הכביש העובר בתוואי של כביש 60 וחוצה באמצעות מינהור תת קרקעי את הישובים הפלסטינים, היווה קשר תחבורתי עוקף לחיץ שבין ההתנחלויות לירושלים כשבתוודק נמצאים הכפרים הפלסטינים.

התנחלויות אלו שונות זו מזו באופיין ומגוונות בהרכבן החברתי - כלכלי: קיבוצים העוסקים בחקלאות, ישובים קהילתיים בגדלים שונים עם מגוון רחב של סוגי אוכלוסייה, עיר חרדית הנמצאת בסמוך לקו הירוק, בית ספר שדה שהפך לישוב קהילתי והיאחזות נח"ל המשמשת כמוסד חינוכי. הקרבה לקו הירוק ופיתוח דרכי הגישה לירושלים הפכה את האזור לבעל ביקוש גבוה ומשכה אליו אזרחים ישראלים ששאפו לשפר את רווחת חייהם.

הקמת ההתנחלויות השפיעה רבות על האוכלוסייה הפלסטינית. התופעות הבולטות הן חסימת ההתפתחות האורבאנית וההגבלה על חופש התנועה. ההתנחלות אפרתה הוקמה על רצועה צרה וארוכה ממזרח לכביש מס' 60. שטח השיפוט שלה מגיע בסמוך לגבול הדרומי של שטח A באזור בית לחם, סמוך למחנה הפליטים דהיישה והעיירה אל ח'אדר, ומונע את התפתחותן לכיוון דרום. הכפר וואדי פוכין השוכן בעמק פורה בסמוך לקו הירוק, נפגע לא אחת לנוכח פיתוח האינטנסיבי של ההתנחלות העירונית ביתר עילית, ממש מעליו. מימוש כל התכניות לביתר עילית ולעיר גבעות, מאיימת על התפתחותו של הכפר ועל מקורות המים החיוניים לקיומו.

ההתנחלויות שבגוש עציון מפרידות בין הכפרים והעיירות שבמחוז בית-לחם, וביניהם לבין ירושלים והעיר חברון וסביבותיה. חלק מההתנחלויות באזור זה הוקמו משני צידיו של כביש 60 ויוצרות גוש החולש על קטע רחב ממנו. כתוצאה מכך, מטיל צה"ל הגבלות נרחבות על חופש התנועה של הפלסטינים.

רוב תושבי המובלעת מתגוררים בהתנחלות העירונית ביתר עילית השונה במאפייניה החברתיים כלכליים משאר ההתנחלויות. ביתר עילית הממוקמת קרוב לקו הירוק, היא התנחלות חרדית ובה חיים כ- 60% מהאוכלוסייה היהודית של מרחב גוש עציון. התנחלות גדולה נוספת היא המועצה המקומית אפרתה שבה חיים כ- 18% מסך תושבי ההתנחלויות, והיא ממוקמת בגוש ההתנחלויות המרכזי באזור.

ביתר עילית - ההתנחלות החרדית ביתר עילית הוקמה בשנת 1990 ובה חיים כ-25,000 תושבים. ההתנחלות הוקמה עבור האוכלוסייה החרדית שסבלה ממצוקת הדיור גרמה לה לצאת מירושלים ומבני ברק. ביתר עילית היא ההתנחלות המערבית ביותר במובלעת וקרובה אל הקו הירוק במרחקים שבין 700 עד 2,400 מטרים. הגישה אל ביתר עילית היא מכביש מס' 375 היוצא בצידו המזרחי מכביש מס' 60 ובצידו המערבי ממשיך אל עמק האלה שבתוך ישראל. ביתר עילית נבנתה בלב האזור בו נמצאים הכפרים חוסן, ואדי פוכין ונחלין כישוב עירוני עם צפיפויות בניה גבוהות, אחוזי גידול טבעי והגירה גבוהים. ביתר עילית בנויה על שני רכסים בגובה ממוצע של 700 מטרים מעל פני הים הנמצאים בלב אזור חקלאי, פורה ואינטנסיבי, אותו מעבדים תושבי הכפרים

הפלסטיניים. המרחק בין בתיה של העיר ביתר עילית, לבין שדותיהם ומטעיהם של הפלסטיניים מגיע לעיתים לעשרות מטרים בודדים. בתוך שטח השיפוט של ביתר עילית ישנן מובלעות עצומות של מאות דונמים של אדמות חקלאיות בבעלות פרטית של פלסטיניים.

אפרתה - ההתנחלות אפרתה הוקמה בשנת 1980 וכיום מתגוררים בה כ- 7,500 תושבים. מיקומה נקבע על שלוחה ארוכה (3 ק"מ) בגובה ממוצע של 940 מטר מעל פני הים מזרחית לכביש מס' 60 במרחק של כ- 8 ק"מ מהקו הירוק. הגישה אל אפרתה הינה מכביש מס' 60: כניסה צפונית סמוך לאל ח'אדר וכניסה דרומית דרך כביש מס' 3157 המוביל מזרחה לכפר אום סלמונה ולתקוע. אפרתה יוצרת מעין חיץ לכפרים פלסטיניים הנמצאים ממזרח ותכניות המתאר שלה מגיעות עד לדרום מבית לחם סמוך מאד לשטח A. שטחי חקלאות רבים ופוריים נמצאים בין אפרתה לכביש מס' 60 בסמיכות רבה לשטח הבנוי. אפרתה, כמועצה מקומית וכישוב הגדול ביותר באזור גוש עציון מספקת שירותים רבים להתנחלויות סביבה. בין השירותים הללו מסופקים שרותי חינוך, רווחה, רפואה, שרותי הצלה ושירותים קהילתיים נוספים.

מועצה אזורית גוש עציון - המועצה האזורית גוש עציון כוללת בתוך שטח השיפוט שלה כ- 14 התנחלויות הפזורות בשטחים הנמצאים מדרום וממזרח לירושלים. ההתנחלות הצפונית ביותר היא קדר הסמוכה להתנחלות העירונית מעלה אדומים, וההתנחלות הדרומית ביותר היא כרמי צור. המרחק האווירי בין שתי ההתנחלויות הללו הוא כ- 25 ק"מ ואין כל קשר תחבורתי ישיר ביניהן, אלא דרך ירושלים. ההתנחלויות המזרחיות ביותר הן תקוע, מעלה עמוס, נוקדים ואספר הנמצאות במדבר יהודה במרחק של כ- 10 ק"מ מכביש מס' 60.

שאר ההתנחלויות (שמונה) נמצאות בתוך מרחב גוש עציון, הגדולה שביניהם היא ההתנחלות אלון שבות, בה נמצאים גם משרדי המועצה האזורית של גוש עציון. אלון שבות נמצאת במרכז גוש ההתנחלויות וסביבה שלושה קיבוצים, כפר עציון, וראש צורים, אשר הוקמו סמוך למיקום ההיסטורי של גוש עציון מייד לאחר כיבוש הגדה המערבית וקיבוץ מגדל עוז שהוקם בשנת 1977 מזרחית לכביש מספר 60 מדרום לאפרתה. שתי התנחלויות נוספות ממערב לכביש מס' 60 הן אלעזר הסמוכה לאפרתה ונווה דניאל הנמצאת מצפון. ההתנחלות בת עין הוקמה על שלוחה ארוכה מערבית לאלון שבות. התנחלות נוספת השייכת למועצה האזורית גוש עציון היא הר גילה הנמצאת סמוך לבית ג'אלא לירושלים.

ההיאחזות גבעות פורקה והוכרזה בשנת 1998 כשכונה של ההתנחלות אלון שבות. משנת 1997 אכלסה את המקום ישיבה בשם "שבות ישראל" צו פינוי ניתן לישיבה במאי 2005.

1.ה שמירה על מרקם החיים של ההתנחלויות במרחב

השמירה על "מרקם החיים" של תושביו הישראלים של המרחב היא חזות הכל. מאמץ רב הופנה על ידי מערכת הביטחון ומתכנני המכשול לתכנון תוואי השואף לשמור במידה מרבית על מרקם החיים של אוכלוסיית ההתנחלויות במרחב. לטענת המדינה ישנו מרקם חיים ייחודי להתנחלויות במרחב זה הדורש הגנה מיוחדת ומשכך, מחייב יצירת מרחב מוגן עבורם. ברם כי בחינת המרחב

ויחסי הגומלין התפקודיים בין ההתנחלויות בו מגלה כי, מרקם החיים המיוחד מתקיים רק בחלק קטן בתוך המרחב.

רוב אוכלוסיית ההתנחלויות במרחב מרוכזת בהתנחלות העירונית ביתר עילית הנמצאת במרחב גיאוגרפי אחר מכל שאר ההתנחלויות. המרחב בו נמצאת ההתנחלות ביתר עילית שונה במהותו ובתפקודו מחלקים אחרים של המרחב, החל במערכת הכבישים בה היא משתמשת וכלה בקרבתה הפיסית אל הקו הירוק.

המרחק בין ביתר עילית להתנחלות הקרובה (אפרתה או נווה דניאל) הוא כ- 8 ק"מ באמצעות מערך הדרכים, בעוד שאר ההתנחלויות נמצאות במרחקים של קילומטר אחד או שניים בין אחת לשנייה. אופייה של ביתר עילית שונה במהותו משאר ההתנחלויות, בהיותה עיר בעלת צביון חרדי השונה שוני רב מאופיים החברתי – כלכלי של תושבי ההתנחלויות במועצה האזורית גוש עציון.

אורח החיים של תושבי ההתנחלויות הללו הוא כשל ישובים קטנים, חקלאיים או קהילתיים ואלה אינם משתמשים במערכות החינוך, הבריאות והרווחה של ביתר עילית ולא שותפים לחיים התרבותיים והחברתיים בעיר. ייתכן שישנם שירותים מסוימים⁹ הניתנים בביתר עילית לתושבי ההתנחלויות, אולם אין די במתן שירותים אילו להיווצרות מוקד אורבאני בביתר עילית עליו מדווחים המשיבים.

השירותים העיקריים המסופקים לתושבי ההתנחלויות של המועצה האזורית גוש עציון, ניתנים בישובים הגדולים יותר, באפרתה או באלון שבות, שם גם ממוקמים משרדי המועצה האזורית גוש עציון. אוכלוסיית יישובי המועצה האזורית גוש עציון מונה יחדיו כ- 7,500 נפשות ויחד עם המועצה המקומית אפרתה הם מונים כ-15,000 תושבים שהם כ-25% מכלל תושבי המובלעת. השטח הבנוי של התנחלויות אלה קרוב לכ- 5,000 דונם שהוא כ- 7% משטח המובלעת.

2.ה קרקעות, תכנון ובנייה בהתנחלויות

בקידום התכנון, הפיתוח והבנייה בהתנחלויות מעורבים שלל גופים ממשלתיים ובהם משרד הפנים, משרד הבינוי והשיכון, משרד הביטחון, צה"ל, המנהל האזרחי, החטיבה להתיישבות של ההסתדרות הציונית, הממונה על הרכוש הנטוש ביהודה ושומרון, עיריית ירושלים, המועצה האזורית גוש עציון, עיריית ביתר עילית והמועצה המקומית אפרתה.

חוק התכנון והבנייה החל ברוב האזור הוא החוק הירדני - חוק תכנון ערים כפרים ובנינים (חוק זמני) מסי' 79 לשנת 1966. לחוק זה הוצאו צווים צבאיים, תחיקת הביטחון, המהווים שינויים ועדכונים לחוק הירדני. חוקי התכנון והבנייה הפועלים בישראל חלים אך ורק על הקטע הנמצא בתחום השטח המוניציפאלי של ירושלים הכולל את חלקו הירושלמי של הכפר וואלג'ה. דבר המותיר את הכפר וואלג'ה הירושלמי הנוותר מחוץ לתחומי העיר ללא מסגרת תכנונית ברורה.

⁹ על פי תשובת המשיבה מספר 4 בבג"ץ 423/06, מ.א. גוש עציון, בעמ' 22 סעיף ה' לתשובתה, הדבר היחיד שאינו נמצא בהתנחלויות המועצה ונמצא בביתר עילית הוא רכב כיבוי המסוגל להעניק שירותי כיבוי באמצעות מנוף.

מערכת התכנון והבנייה בהתנחלויות הנמצאות כולן בשטח C (על פי הסכם אוסלו) הינן באחריות המנהל האזרחי המאשר תכניות, מנפיק היתרים ומפקח על הבנייה. שטחי השיפוט הקובעים את גבולות התחום המוניציפאלי של הרשות נקבעים על ידי המפקד הצבאי באזור, מכוח שני צווים: צו ניהול מועצות אזוריות (מס' 783) וצו ניהול מועצות מקומיות (מס' 892). שטחי השיפוט חלים אך ורק על אדמות מדינה¹⁰, ולכן אינם רצופים וכוללים בתוכם חלקות רבות של אדמות חקלאיות בבעלות פרטית. שטחי השיפוט של המועצה האזורית גוש עציון שנקבעו לראשונה בשנת 1982 אינם רציפים ומורכבים מאיים רבים הפזורים על פני המרחב, גם שטחי השיפוט של ההתנחלויות ביתר עילית ואפרתה אינם רציפים ומקיפים אדמות חקלאיות של תושבים פלסטיניים הכלואות ביניהם. ניתוקם של אדמות חקלאיות אלה על תוצרתם החקלאית ממרכזי המסחר בגדה המערבית, מציבה אותם בסכנה קיומית ממשית.

המאמץ הרב המושקע על ידי המערכת הציבורית ביצירת מסגרת תכנונית ומוניציפאלית לטובת תושבי ישראלים של המרחב אינה דומה בשום קנה מידה למשאבים המוקצים לאוכלוסייה הפלסטינית בשטחי C (שטחים הנתונים באחריות אזרחית של מדינת ישראל). אחד מן הביטויים המובהקים להתגייסות זו של המערכת הציבורית היא קידום עשרות יוזמות תכנוניות עתידיות אשר השליכו באופן ישיר על בחירת תוואי מכשול ההפרדה באזור. בניגוד למצב התכנוני המתקדם בו נמצאים ההתנחלויות במרחב, התושבים הפלסטיניים באזור נמצאים בסד תכנוני.

כוונות הפיתוח של מרחב המובלעת מוצהרות באופן חד משמעי בתשובת המשיבים לעתירה סעיף 37 לתשובת המדינה: "נציין, על מנת להציג את התמונה בשלמותה, כי לדרג המדיני ישנה כוונה לאפשר בינוי והתפתחות של ישובים ישראליים במרחב הגוש, ב"אדמות מדינה", בשטחים בהם הדבר יתאפשר." לנוכח הצהרה זו מתבקשת השאלה מהי אותה "תמונה שלמה" ומדוע ישנו צורך להבהיר הבהרה שכזו אם לא לשם חיזוק הקשר בין תוואי המכשול לבין מגמות הפיתוח וההתרחבות של ההתנחלויות במרחב זה.

ה.2.1 תכניות מתאר להקמת התנחלויות חדשות ולהרחבת התנחלויות קיימות

למועצה אזורית גוש עציון, לעיר ביתר עילית ולמועצה המקומית אפרתה ישנן מספר רב של תכניות הנמצאות בשלבי תכנון שונים, המאפשרות הקמתן של למעלה מ-20,000 יחידות דיור (לא כולל את תכנית נוף יעל). בחוות דעת זו נסקור רק חלק מן התכניות אשר הייתה להן, ככל הנראה, השפעה על תוואי המכשול ועל הגדרת המרחב על ידי מערכת המכשולים. למרות שהמכשול המזרחי (שמטרתו אינה ביטחונית גרידא) הינו מקבילה מורחבת לחלופת השבמ"ם (ומייצג את המעבר מהגנה יישובית להגנה מרחבית), הוא מכליל בתחומו לא רק את השטחים הבנויים של ההתנחלויות במרחב זה, אלא גם את עתודות הקרקע להרחבה עתידית של ההתנחלויות ולהקמת התנחלויות חדשות ומאחזים בלתי מורשים.

¹⁰ אדמות מדינה מוגדרות כאדמות שהיו רכוש ממשלתי של ירדן בכללותן קרקעות הנקראות "אדמות יהודים" וכן אדמות מוכרזות שהפכו לאדמות מדינה לאחר הליך ההכרזה שהכילה ישראל על הגדה המערבית שמטרתו היתה לאתר קרקעות להקמת התנחלויות בגדה המערבית. ההכרזה על האדמות הייתה בכפוף לחוק הקרקעות העותומאני שעסק בהגדרת הבעלות על האדמה בהקשר של עיבוד הקרקע.

1. **הר גילה - "נוף יעל" - הצעת תכנון ראשונית להקמת שכונת "נוף יעל" בדרום ירושלים**
מסביב לכפר וואלגיה משלושת עבריו. תכנון השכונה בשילוב עם תוואי מכשול ההפרדה ייתחום את הכפר תושבי וואלגיה מכל עבריו, ייצור מובלעת לכל תושביו וימנע את אפשרות התפתחות הכפר. שטח התכנון הוא בתחומן של שתי רשויות, ירושלים ומועצה אזורית גוש עציון. התכנון המוצע מאפשר בנייה של כ- 13,600 יחידות דיור. מימוש התכנון אינו ודאי אך ניתן לראות כי תוואי מכשול ההפרדה לא מונע את מימושו ואולי אף מחזק אותו.
2. **אפרתה – שכונות התמר והדגן.** מצפון להתנחלות אפרתה ישנן שתי גבעות אשר הוקמו עליהן בשנים האחרונות שני מאחזים. גבעות אלה נמצאות בתחום שטח השיפוט של ההתנחלות אפרתה, וחלות עליהן תכניות מספר 410/5 ו 410/5/1. על פי תכניות אלו ניתן לבנות בגבעת התמר 527 יחידות דיור ובגבעת הדגן 395 יחידות דיור, תכניות אלו טרם מומשו ובאתריהן הוקמו המאחזים המשמשים כמוסדות חינוך ומגורים לצוות. הכללתן של גבעות אלה כולל מרחב ביטחון של כמה מאות מטרים, מקרב את המכשול אל הבתים הדרומיים של העיירה אל ח'אדר, ומגביל בכך את התפתחותה.
3. **גבעות –** התכניות לעיר חדשה בת 4,700 יחידות דיור, העיר גבעות, מתוכננת למלא את המרחב בין הכפר ג'בעה מדרום, הכפר נחלין ממזרח, ואדמות הכפר וואדי פוקין מצפון. תכנית זו אינה בעלת מעמד סטטוטורי וטרם נדונה, אולם תוואי המכשול המזרחי בחלקו הדרומי התחשב בתכניות להקמת עיר חדשה זו. במקרה זה הפגיעה הקשה ביותר צפויה לכפרים נחלין, וואדי פוקין וג'בעה שמרחב הפעילות החקלאית שלהם יצטמצם ויושפע באופן ישיר מתוספת רבבות מתנחלים חדשים לסביבתם, אשר תוביל לדחיקתם מהמרחב אליו הם שייכים.
4. **חפורית –** תכנית זו שאינה בעלת מעמד סטטוטורי, נמצאת על גבעה הצמודה לקו הירוק כשני קילומטר מערבית לכפר ג'בעה וחלה על שטח של כ- 700 דונם ומציעה הקמתן של 600 יחידות דיור. תוואי מכשול ההפרדה עוטף ממזרח ומדרום את הגבעה עליה מתוכננת ההתנחלות החדשה.
5. **בת עין -** התכניות להרחבת ההתנחלות בת עין, הינן בפועל תכניות להקמת התנחלות חדשה, שתמצא מערבית להתנחלות בת עין, על מספר גבעות בין המכשול לבין כביש מס' 367. תכנית בת עין מערב מציעה באתר אחד כ- 1,800 יחידות דיור ובאתר אחר הנקרא הגבעה הרביעית מדרום 300 יחידות דיור נוספות בשטח של כ- 500 דונם. תכניות אלה אינן נמצאות ברציפות טריטוריאלית עם ההתנחלות בת עין ומופרדות ממנה על ידי מאות דונמים של אדמות פלסטינים.

3.ה הכללת מאחזים במרחב המובלעת

בתוך המובלעת קיימים שמונה מאחזים בלתי-מורשים, התנחלויות חדשות שהוקמו ללא אישור ממשלתי, אך תוך סיוע ממשלתי משמעותי. הללו משמשים (או מנסים לשמש) בעיקר ליצירת רצף טריטוריאלי בין התנחלויות קיימות, ובין התנחלויות לבין הקו הירוק. מאחזים אלה השפיעו השפעה מכרעת על בחירת תוואי מכשול ההפרדה. בחוות הדעת לעניין המאחזים הבלתי מורשים, שהוגשה על ידי עו"ד טליה ששון לראש הממשלה במרץ 2005, נסקרים ארבעה מהמאחזים הנכללים בתוך מרחב המובלעת:

בת עין מערב הנמצא כ- 570 מטרים מההתנחלות בת עין, המאחז הוקם בינואר 1998 בחלקו על אדמות פרטיות פלסטיניות ודרך הגישה שנפרצה אליו היא כולה על גבי קרקעות פרטיות.

גבעת החי"ש הנמצא במרחק של כ- 350 מטרים מזרחית להתנחלות אלון שבות, המאחז הוקם באוקטובר 1998 גם הוא בחלקו על אדמות פרטיות ואינו בתחום השיפוט של המועצה האזורית גוש עציון.

דרך האבות הנמצא במרחק של 550 מטרים מערבית להתנחלות אלעזר, הוקם במרץ 2001 ונמצא בחלקו על אדמות סקר ובחלקו על אדמות פרטיות של פלסטינים. המאחז נמצא מחוץ לתחום השיפוט של המועצה האזורית גוש עציון.

נווה דניאל צפון (שדה בועז) הנמצא במרחק של 1100 מטרים צפונית להתנחלות נווה דניאל, הוקם ביוני 2002 ונמצא ברובו על אדמות סקר מחוץ לשטח השיפוט של המועצה האזורית ומחוץ לתחום הישוב.

סמוך להתנחלות בת עין ישנם עוד שני מאחזים, **בת עין מזרח** שככל הנראה אינו מאויש ו**משואות יצחק הישנה**. שני מאחזים נוספים, **גבעת התמר** ו**גבעת הדגן** הנמצאים כשני ק"מ מצפון להתנחלות אפרתה על שתי גבעות שונות, נכללו בתוך תחום המובלעת למרות ריחוקם הפיסי היחסי.

הקמת המאחזים במיקומם הספציפי אינו נעשה בשל מחסור ביחידות דיור בהתנחלויות הקיימות. אדרבא, בהתנחלויות אלה ישנן שכונות חדשות פנויות והנמצאות בשלבי איכלוס וכן תכניות הרחבה, שיש בהן לספק את כל צרכי המגורים לכל דיירי המאחזים. הקמת המאחזים, ברוב המקרים על אדמות פרטיות של תושבים פלסטיניים, הופכות גם הן ככלי להדרת התושבים הפלסטיניים מהקרקע והמרחב.

המאחזים אינם מוקמים בהכרח בסמוך להתנחלויות, אך נסללות אליהן דרכי גישה ארוכות שאף הן ברובן על אדמות פרטיות חקלאיות. האזור הצפוני של המובלעת, מצפון להתנחלות נווה דניאל, הוא ברובו שטחים חקלאיים של תושבים פלסטיניים, פנוי מהתנחלויות. המאחז "שדה בועז" הנמצא מצפון לנווה דניאל ומחוץ לתחום השיפוט של מ.א. גוש עציון (או אחרת) הוקם בלב

שטחים חקלאיים אלה ומהווה הפרה של זכויות התכנון של התושבים הפלסטיניים. למאחז זה בו גרים 18 תושבים בלבד יש חופש תנועה רב יותר מאשר ל- 6,955 תושבי הכפר הסמוך נחלין. הכללת המאחז הלא מורשה במרחב המוגן, בו מועדפים התושבים הישראלים על פני הפלסטיניים, תוביל לפגיעה מרחבית נוספת בתושבים הפלסטיניים.

תואי מכשול ההפרדה המזרחי נקבע תוך התחשבות מרבית בתכניות להקמת התנחלויות חדשות, חלקן במסווה של הרחבת התנחלויות קיימות, וחלקן מייצר קרקע פורייה לפיתוח המרחב בין המכשולים לטובת יישובי ההתנחלויות הקיימות. תכניות עתידיות אלה הן הרבה מעבר לגידול הטבעי של האוכלוסייה היהודית באזור כולו. נוסף על כך, הגדרת המרחב מחדש על ידי המכשולים מאפשרת את מימוש הקמת התנחלויות חדשות שמטרתן משיכת אוכלוסייה חדשה, בעיקר תושבי ישראל והגדלה משמעותית של אוכלוסיית ההתנחלויות. הגדלת אוכלוסיית המתנחלים באופן דרמטי כזה תגביל את פוטנציאל הפיתוח של היישובים הפלסטיניים, תיפגע בעתודות הקרקע לצורכי פעילות חקלאית ומסחרית באותו מרחב ותדחיק לשוליים את האוכלוסייה עד לכדי איום ממשי על אפשרויות התפקוד היומיומי שלה.

1. סיכום וצפי לעתיד

התוואי המוצע למערכת המכשולים מדרום לירושלים, שיוביל ליצירתה של מובלעת נחלין תוכנן ללא כל הגיון תכנוני- מרחבי המצדיק את הקמתו. המובלעת בשטח של כ- 70,000 דונם בה חיים כ- 20,000 תושבים פלסטיניים הוקמה בכדי להגן על מרקם החיים של תושבי ההתנחלויות באזור ולאזן דווקא מטעמים של מניעת חדירת מפגעים לתחומי מדינת ישראל. אילו מטרת מניעת חדירת מפגעים אך היה השיקול היחיד לבחירת תוואי המכשול, לא נדרש היה תכנונו של תוואי מכשול ההפרדה המזרחי.

אגב הרצון להגן על מרקם החיים של תושבי ההתנחלויות יצרו מתכנני המכשול מרחב חדש אשר חלות בו נורמות תכנוניות חדשות לשתי האוכלוסיות הדרות בו. במרחב תכנון זה הפכו באחת צירי הדרכים למרכיב המרכזי המגדיר את "מרקם החיים". מתוך כך, בתוך מרחב התכנון החדש נכללו כל הדרכים המשמשות לתנועת ישראלים ועימם שטחי קרקע נרחבים. אלה יאפשרו מטרה מוצהרת נוספת של מכשול ההפרדה בתוואי המוצע והיא המשך פיתוחו האינטנסיבי של המרחב לטובת תושביו הישראליים הקיימים והעתידים.

למגמות מתהוות אלה, נוסף על תוואי מכשול ההפרדה, השלכות מכריעות על האוכלוסייה הפלסטינית במרחב. אם על ידי פגיעה בשטחים חקלאיים מעובדים, הותרת אלפי דונמים של שטחים חקלאיים מחוץ למכשול ההפרדה, פגיעה ביכולת ההתפתחות היישובים, צמצום מרחבי המחיה וכן פגיעה במערך התנועה ובקשרים הבין יישוביים במרחב.

דרכי הגישה, הכבישים העוקפים והמעברים תת קרקעיים המוצעים כמענה לכאורה לסוגיית "מרקם החיים" של האוכלוסייה הפלסטינית, אינם מהווים פתרון שיש בו כדי לענות על צרכיהם התכנוניים של תושבי הכפרים והיישובים באזור. פתרונות אלו הינם בבחינת המשך וקבוע המצב הקיים במרחב, מאז ספטמבר 2000 ומאופיינים בעיקר על ידי הגבלת התנועה והנגישות באמצעות מחסומים ומעברים הנתונים לשליטת מערכת הביטחון. קיימות לא מעט עדויות המצביעות על היחלשותה של האוכלוסייה במרחב עקב פגיעה מתמשכת במערכות התנועה. תכנון מחדש של מערך התנועה במרחב על ידי מתכנני המכשול הוא לא יותר מאשר ניסיון נוסף להדרתה של האוכלוסייה הפלסטינית מהסביבה המיידית והמרוחקת אליה היא שייכת.

זיקתם התפקודית למערכות היישוביות הסמוכות הכרחית להמשך קיומם של תנאי חיים סבירים עבור תושבי היישובים הפלסטיניים במובלעת ומחוצה לה. בהעדר זיקות ברמת אינטנסיביות סבירה צפויה האוכלוסייה להיפגע אנושות בכל תחומי החיים. נוסף על כך, מכשול ההפרדה בתוואי המוצע יותיר אלפי דונמים של קרקעות חקלאיות מחוץ לתוואי המכשול, יפגע ביכולת ההתפתחות הטבעית של הכפרים, ויוביל לצמצום של מרחבי המחיה של האוכלוסייה.

נספחים גראפיים

1. מובלעת נחלין – מכשול ההפרדה מדרום לירושלים.
2. תכנית אב ותכנית פיתוח מטרופולין ירושלים ומכשול ההפרדה.
3. אדמות הכפרים, דרכים ומכשול ההפרדה
4. התנחלויות תכניות מתאר, אדמות מדינה ומאחזים.

רשימת מקורות

Arij –applied research institute Jerusalem

Ocha- office for coordination of humanitarian affairs.

UNRWA-www.un.org/unrwa/emergency/barrier

www.pengon.org/wall/publication.html

PCBS –www.pcbs.gov.ps

אתר קו התפר

אתר מ.א. גוש עציון

”בצלם – גזל הקרקעות”

”בצלם- הכבישים האסורים”

עיתון הארץ

”שלום עכשיו”

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

עדויות תושבים

ידידי כדור הארץ